

HUMANISTIKA!

O smislu humanističnih študijev

uredili

Nike Kocijančič Pokorn in

Andreja Žele

FF

UNIVERZA V LJUBLJANI
Filozofska fakulteta

Humanistika!

O smislu humanističnih študijev

Urednici: *Nike Kocijančič Pokorn, Andreja Žele*

Tehnično urejanje: *Jure Preglau*

Oblikovanje in prelom: *Jure Preglau*

Založila: Založba Univerze v Ljubljani

Za založbo: Gregor Majdič, rektor Univerze v Ljubljani

Izdala: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani

Za izdajatelja: Mojca Schlamberger Brezar, dekanja Filozofske fakultete

Ljubljana, 2026

Prva izdaja

Tisk: Birografika Bori, d. o. o.

Naklada: 150 izvodov

Cena: 10 EUR

To delo je ponujeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva-Deljenje pod enakimi pogoji 4.0 Mednarodna licenca. / This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

Prva e-izdaja. Publikacija je v digitalni obliki prosto dostopna na <https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL>

DOI: 10.4312/9789612978662

Katalogna zapisa o publikaciji (CIP) pripravili v
Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

Tiskana knjiga

COBISS.SI-ID=286396675

ISBN 978-961-297-697-2

E-knjiga

COBISS.SI-ID=286494723

ISBN 978-961-297-866-2 (PDF)

Humanistika! – O humanističnih študijih

Srečanje 3. junija 2026 v Zbornični dvorani Univerze v Ljubljani na Kongresnem trgu 12 je poskusilo preseči pregrado med humanističnimi raziskovalci in javnostjo in na kratko podati odgovore na vprašanja, ali je v sodobnem času še smiselno premišljevati temeljna vprašanja našega bivanja, raziskovati družbo in pretehtavati, kako s soljudmi v sodobni družbi bivamo oziroma bi morali bivati, proučevati domačo in tuje kulture, spoznavati glasbeno in likovno ustvarjanje, jezike in literature, in sicer tako tiste, ki nas določajo in se skrivajo v srži naše identitete, kot tudi tiste, ki ne obstajajo več ali so od nas zelo oddaljene.

O smislu spoznavanja in raziskovanja človekovega bivanja in bistva, družbe, literature, jezikov, zgodovine in glasbe so v desetminutnih nagovorih razmišljali člani in članice Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in odprli prostor za razpravo o vprašanju smisla, ki ga humanistika prinaša sodobni Sloveniji.

Kazalo

ANDREJA ŽELE	
Uvodni nagovor v imenu organizatoric	7
NIKE KOCIJANČIČ POKORN	
Smisel učenja jezikov in prevajanja	15
SAŠO JERŠE	
Humanistika! Zgodovina!	23
MIHA KOVAČ	
Zakaj brati knjige v (malce) norih časih	35
TINA MILAVEC	
Smisel arheologije	43
DAVID MOVRIN	
Smisel študija klasičnih jezikov in književnosti	49
GREGOR POMPE	
Smisel muzikologije	57
VID SNOJ	
Smisel literarne vede	67
KSENIJA VIDMAR HORVAT	
Smisel sociologije kulture	77
BLAŽ ZABEL	
Smisel filozofije	91

01

Andreja Žele

Uvodni nagovor v imenu organizatoric

Letošnji enodnevni junijski sklic Humanistika! v organizaciji Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani je opozorilo in nagovor hkrati, ki pa zaradi obsežnosti humanistike ne more vključevati vseh področij, skuša pa zbrati različna stališča oz. utemeljitve, zakaj so humanistične študije in humanistika tako bazična in pomembna. S tem sklicem v bistvu sledimo nagovoru »Humanistika, to si ti!« (tj. projektu FF UL v okviru Evropske noči raziskovalcev 2018/2019).

Humanistika daleč presega zgolj znanost oziroma raziskovanje, vključuje vso človekovo ustvarjalnost, prepotrebno intuitivnost, duhovnost, kulturo ...

Že lep čas sta obstoj in preživetje humanističnih študij pogojevana s trženjem in kapitalom ... in tako humanistični študij počasi in vztrajno izgublja svojo avtonomijo. Torej ni dovolj, da opozarjamo samo na bistveno poslanstvo celotne humanistike za oblikovanje človeka, ampak tudi na skrajno zbanalizirane metode, ki skušajo uveljavljati tisto znano, da le petica dá ime sloveče, da človek toliko velja, kar plača ... Če parafraziram Prešernov naslov: je to poslavljanje od humanistike?

Nam humanistika res postaja tako očitno samo-umevna, da počasi že izgubljam vsak odnos do nje in s tem počasi izgubljam potrebo po boljšem razumevanju človeka oz. sočloveka in medčloveških odnosov?! S tem mogoče že izgubljam tudi potrebo po razmišljanju, zlasti kritičnem, po večji empatiji ... in navsezadnje tudi potrebo po večjem samozavedanju in soodgovornosti za vse, kar se dogaja okrog nas.

V zadnjih letih se samo še večja in stopnjuje potreba po čim bolj glasnem opozarjanju, da marsikateri izmed humanističnih študijev, npr. študij antropologije, arheologije, filozofije, jezikoslovja, prevajalstva, literarne vede, muzikologije, zgodovinpisja, sociologije, bibliotekarstva itd., pod vedno večjim pritiskom trga izgublja svojo avtonomijo.

Bistveno vlogo v družbi opravlja jezik, saj je bistvena sestavina komunikacije, izobraževanja in znanosti. Torej jezik kot bistvena sestavina družbe posledično odpira tako jezikovnopolitična vprašanja kot tudi raziskovalna vprašanja.

Vsak jezik s svojo posebno strukturo tudi vpliva na način, kako njegovi govorci spoznavajo in razumejo svet, zato mora znanstveno delo potekati v več jezikih. Znanje jezikov pa znanstvenikom omogoča vpogled v drugačne načine organiziranja vednosti.

Z vidika humanističnih študij in v kontekstu slovenistike, ki sodi med t. i. nacionalne vede, se lahko vprašamo, kaj je s slovenščino kot učnim jezikom in jezikom znanosti?

Pobude za vključevanje strokovne in znanstvene slovenščine kot posebnega predmeta na vse slovenske fakultete namreč izhajajo že s konca šestdesetih let prejšnjega stoletja: potreba po uvajanju visokošolskega predmeta, ki bo bodoče znanstvenike in strokovnjake pripravljala na kompetentno in jezikovno kultivirano strokovno-znanstveno sporočanje, je torej v strokovni javnosti aktualna že skoraj pol stoletja. Čeprav se kot zavezujoči ukrep

jezikovne politike pojavlja v resolucijah o nacionalnem programu za jezikovno politiko, konkretnih uresničitev še ni.

Trenutno se stanje slovenščine v visokem šolstvu slabša. Vedno več znanstvenih, zlasti bolj specializiranih, vsebin s področij, kot so npr. strojništvo, računalništvo, farmacija, astronomija, arhitektura, fotografija, je napisanih samo v tujem jeziku in pri teh potem postane znanstvena slovenščina kvečjemu samo prevodni jezik; torej obseg znanstvenih besedil v izvirni strokovni slovenščini se opazno manjša na račun prvenstvenih angleških objav. Zaradi tega se določena pri nas mlajša oz. še uveljavljajoča se strokovna področja, npr. biogoriva, robotika, fotografija, nimajo možnosti celovito razviti tipološke razčlenjenosti strokovnih besedil v smislu znanstvenosti, poljudnoznanstvenosti in praktične strokovnosti. Živa je zlasti praktičnostrokovna slovenščina, vedno bolj pa uhaja znanstvena slovenščina in posledično se bo to dogajalo še s poljudnoznanstveno slovenščino v učbenikih in priročnikih. To lahko potrdijo naši terminologi in tudi stanje znanstvene periodike v Sloveniji. Stanovska društva različnih področij še vzdržujejo periodiko z znanstvenimi prispevki tudi v slovenskem jeziku, vendar so vsebinsko tehtnejše raziskave večinsko najprej napisane v tujem jeziku in praviloma odhajajo v tiste tuje strokovne časopise, ki so v prestižnih mednarodnih bazah. Za začetek bi se slovenske strokovne revije, ki so v mednarodnih bazah, morale zavzemati za izvirne znanstvene razprave v slovenskem jeziku. Torej

storiti bi morali vse oz. kar največ, da bi bile naše izvirne raziskovalne vsebine ubesedene in objavljene najprej v slovenščini in da bi bilo to za naše raziskovalce samoumevno dejanje.

Kaj je z znanostjo v jezikoslovju? Če se znanstvenost meri z določljivo oz. izmerljivo dodano vrednostjo, potem tovrstna merljivost tudi v jezikoslovju ni in ne sme biti vprašljiva, saj resno raziskovanje jezikov temelji na preverljivosti, enoznačnosti, dokazljivosti in razumljivosti. Tudi na področju jezikoslovne znanosti oz. znanstvenosti sodijo vsebinske novosti, ki se v induktivni in deduktivni smeri merijo z dodano vrednostjo, tj. imajo določljivo oz. izmerljivo dodano vrednost. V raziskavah je treba upoštevati ugotovitve iz različnih jezikoslovnih smeri in v raziskovalno delo vključevati vse, kar je dokazano metodološko dobro in perspektivno: bistvo znanstvene metode je namreč najprej v natančnem opisu obravnavanega pojava, zato da ne bi nastal dvom, o čem razmišljamo in govorimo. Del znanstvene metode je praktična analiza in zanjo je ključno, da je ponovljiva in zato preverljiva, da lahko vsak pride do podobnih rezultatov in zaključkov. Pri vsem tem imajo pomembno podporno vlogo tudi sprotne metodološke in tehnološke izboljšave. Zlasti dosežki sodobnih tehnologij pa bi morali biti predvsem stalna podpora že obstoječim jezikoslovnim vsebinam in jezikoslovnim raziskavam. Z vidika kodifikacije slovenščine pa bi se mogoče morali malo bolj zavedati, da smo v razvoj jezika pahnjeni v neki fazi časa, standarde pa

si obdobjsko krojimo sami, odgovorno in dobro ali neodgovorno.

Poleg raziskovalnega dela je zelo pomembno bolj uporabnostno naravnano strokovno delo. Na strokovno področje sodi zlasti sposobnost in zmožnost prenosa že ugotovljenega na jasen, nedvoumen in zato uporaben način, tj. vsaka veda oz. celotno tematsko področje mora imeti tako znanstvene kot strokovne obravnave. V razmerju med znanstvenim in strokovnim pa velja, da je banalizirati vsebine sorazmerno lahko, poenostavljati vsebine pa pretežno težko, ker slednje zmore le dober strokovnjak in raziskovalec.

V kontekstu humanistike, jezika in o samoumevnosti obojega pa to: šteje samoumevna raba slovenščine, medtem ko je zgolj sklicevanje na samoumevnost rabe slovenskega jezika le (samo)zavajanje in bežanje pred dejanskim stanjem – že iz izkušenj namreč lahko vemo, da je samoumevnost lahko zelo varljiva, ker jo prepogosto zlorablamo kot izgovor za vsebine, s katerimi se nam ne ljubi posebej ukvarjati.

Da bi poudarili poslanstva humanistike in jih do neke mere tudi aktualizirano osmislili, smo povabili nekaj kolegov iz različnih humanističnih strok, da na kratko predstavijo svoja stališča kot pobude za razpravo in nadaljnja razmišljanja, ki naj vodijo v bolj proaktivna dejanja in ravnanja v družbi.

02

**Nike Kocijancić
Pokorn**

Smisel učenja jezikov in prevajanja

V današnjem času, ko nam tehnologija pomaga pri pisanju v slovenščini in v tujih jezikih ter ponuja, pogosto zastoj, takojšnje prevode, se poraja vprašanje, ali je sploh potrebno znati dobro pisati in se izražati v slovenščini v različnih situacijah in položajih, ali se je potrebno naučiti tujih jezikov, in ali še potrebujemo ljudi, ki znajo prevajati.

Dotaknimo se najprej tistega jezika, ki ga ne najbolj ustrezno imenujemo materinščina, saj ta jezik ni nujno jezik osebe, ki te je rodila. Gre za jezik, ki predstavlja naš dom, prostor, v katerem se lahko izrazimo, mislimo, sanjamo, v katerem štejemo in ki kot nekakšna podzemna reka teče pod vsako našo uporabo katerega koli tujega jezika. Tu ne gre le za obvladovanje slovnice in znanje besedišča, temveč za poznavanje celotne kulture s svojimi vrednotami, normami in pomeni, ki bivajo v jeziku in ki ta jezik naseljujejo.

Vprašanje slovenskega jezika je temeljno za našo nacionalno identiteto, še posebej v luči tega, da se slovenstvo v resnici nikoli ni vezalo izključno na skupno narodnostno, etnično poreklo. Slovensko govoreči prebivalci smo namreč več stoletij živeli v večnacionalni, večjezikovni in večkulturni habsburški monarhiji in v predvojni in povojni socialistični Jugoslaviji ter obenem na območju, ki ga obkrožajo italijanska, nemška, madžarska in hrvaška skupnost, kar pomeni, da je v zgodovini kar naprej prihajalo do kulturnih in narodnostnih mešanj. Redko kateri izmed nas lahko z gotovostjo trdi, da med predniki ne najde niti enega neslovensko govorečega

posameznika. To je privedlo do tega, da je bila narodna identiteta na Slovenskem, še posebej ob razpadu večjezikovnih in večkulturnih državnih tvorb, večkrat posledica samoidentifikacije posameznega člana skupnosti, ki pa se je odražala ravno v rabi slovenskega jezika. Fran Milčinski, avtor *Butalcev*, na primer, po očetu Čeh, pa vendar zaveden Slovenec, v svojem dnevniku, v katerem opisuje prelomno leto 1918 po razpadu Avstro-Ogrske, razmere na ljubljanskem sodišču opiše takole: »Te dni sem prisostoval neki Hauffnovi razpravi; dr. Ambrositsch je govoril nemški; Hauffen pa ga je ogovarjal slovenski.« (Milčinski 2000, 420) To pomeni, da je pravnik s slovenskim priimkom Ambrositsch govoril nemško, medtem ko mu je drugi z nemškim priimkom odgovarjal po slovensko, kar kaže, da etnični izvor ni bil nujno odločilen dejavnik pri izboru jezikovne, in posledično tudi narodne pripadnosti posameznika. Zato nas ne sme začuditi, da v obdobju med vojnama vodilni slovenski literati definirali slovenstvo kot »jezikovno kulturno individualnost« (Vidmar 1932) – kot skupnost, ki jo povezuje skupni jezik, ki se udejanja v kulturnem ustvarjanju. V današnjem času pa bi morali dodati, da je slovenstvo skupnost, ki jo določa raba slovenskega jezika v vseh oblikah sodobnega bivanja, ne samo na področju kulturnega, temveč tudi na področjih znanstvenega, teoretičnega, tehničnega in drugega udejstvovanja.

Vendar pa bi nas osredotočenost samo na slovenščino lahko privedla do tega, kar so v predvojnem obdobju poimenovali, »šovinistično nacionalno

ozkosrčnost» (Leben 1933, 2), pretirano omejenost in zagledanost vase. In ravno proti tej nevarni zaprtosti se lahko borimo najprej z znanjem tujih jezikov. Vseživljenjsko učenje tujih jezikov nam namreč omogoči vstop v tujo kulturo, omogoči nam, da razumemo perspektive drugih, da vidimo, kako drugi vidijo nas. Eden izmed takojšnjih učinkov učenja tujih jezikov je, da bistveno spremeni usmerjenost pozornosti posameznika, saj se ta začne zanimati za pojave, ki jih prej ni niti opazil – zanimati nas začnejo pesmi v tem jeziku, tuja politika in kultura, s tem pa se odpiramo in morda najdemo v tej drugosti rešitve in vpoglede, ki so relevantni tudi za domače razmere.

Drugi način borbe proti lokalni samozadostnosti pa je prevajanje. Francoski filozof Paul Ricoeur je tako v konec 20. stoletja zapisal, da če želimo ohraniti Evropo, moramo biti etično angažirani in se truditi, da živimo »dobro življenje z drugimi in za druge v okviru pravičnih inštitucij« (Ricoeur 1992, 172), in sicer, med drugim, tudi prek prevodnega etosa ali etike jezikovne dobrodošlice (Ricoeur 2004). Ta od nas zahteva, da sprejmemo druge kot goste v naši sredi, se odpiramo njihovim jezikom, tradicijam, verovanjem in prepričanjem in jih sprejemamo v svojem domu – je dejanje strpnosti, s pomočjo katerega podiramo meje svojih lastnih tradicij, lastno zamejenost in spoznavamo drugost, obenem pa ohranimo svojo različnost.

Vprašanje ostaja: pa nam je za to potrebno imeti ljudi – ali lahko to naredijo stroji, in sicer avtonomno,

brez človeškega nadzora? Strojni prevajalniki in generativna umetna inteligenca, ki temelji na velikih jezikovnih modelih, imajo poleg prednosti tudi številne pomanjkljivosti. Naj omenim le eno: ne najdejo se dobro v stiku z novostjo, ker izbirajo svoje rešitve med tistimi, ki so bile že narejene in na katerih so se računalniški sistemi urili. Dokler bomo inovativni, dokler bomo poskusili na novo izraziti nekaj, kar še ni bilo izraženo, dokler bomo ljudje, bo človeška intervencija nujna. Smiselno ubesedenje novega in neznanega bo vedno ostalo v domeni ljudi.

Torej, zakaj naj razvijamo in uporabljamo slovenščino, čemu naj se učimo tujih jezikov in prevajanja, čemu služi študij slovenistike, tujih jezikov in prevajalstva? Z jezikoslovnim in prevodoslovnim študijem in raziskovanjem izobražujemo učitelje, jezikoslovce, prevajalce in tolmače, ki se posvečajo in razvijajo slovenski jezik, tj. jezik, ki nas določa in ki ga povezujemo s pojmom doma; ki raziskujejo in poučujejo tuje jezike in književnosti, ti pa nam dajejo vpogled v drugost, drugačnost izkušnje in mišljenja, in nas odpirajo – konec koncev se pogosto se šele v stiku s tujim v resnici zavemo, kdo smo. In tudi tolmačijo in prevajajo, kar pa je, paradoksalno, eden najučinkovitejših načinov ohranjanja slovenstva, saj nas prevajanje odpira navzven in nam ponuja tuje svetove, obenem pa nas krepi v svojem lastnem izrazu ter ohranja naše bistvo.

Srečko Kosovel (1967, 138), študent romanistike s Filozofske fakultete, je zapisal: »Pod sivo Triglavsko steno / počivamo. / Naše misli: onstran.« Le

kreativna uporaba slovenščine v različnih okoljih in za vse namene sodobne družbe, znanje tujih jezikov in prevajanje bodo omogočili našim mislim, da bodo poletele onkraj triglavske sence.

Reference

- Kosovel, Srečko. 1967. »Srce v alkoholu.« *Integrali* '26. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Leben, Stanko. 1933. »Ali je potrebna nova revija?« *Sodobnost* 1/1: 1–3.
- Milčinski, Fran. 2000. *Dnevnik 1914–1920*. Ur. Goran Schmidt. Ljubljana: Slovenska matica.
- Ricoeur, Paul. 1992. *Oneself as Another*. Chicago: Chicago University Press.
- Ricoeur, Paul. 2004. *Sur la traduction*. Paris: Bayard.
- Vidmar, Josip. 1932. *Kulturni problemi slovenstva*. Ljubljana: Tiskovna zadruga v Ljubljani.

03

Sašo Jerše

Humanistika!
Zgodovina!

*Nos désirs nous trompent, le temps
nous trahit, la mort se moque de nos sou-
cis, une vie anxieuse est le néant.*

*Naše želje nas slepijo, čas nas izdaja,
smrt se norčuje iz naših skrbi,
žuljenje v tesnobi je le nič.*

Vitomil Zupan, beležka k rokopisu
romana *Tah* [Zasledovalec samega sebe].

Na véliko vprašanje o smislu zgodovinske vede, in s tem obenem humanistike, bi želel odgovoriti s kratkimi, skromnimi odgovori na pet vprašanj.

Kaj je zgodovina? Kaj je zgodovinopisje? Kaj je preteklost, kaj zgodovina, kaj spomin? Preteklost, zgodovina in spomin namreč niso ne ena, ne ena in ista stvar.

I.

Kaj je zgodovina?

Ko govorimo o zgodovini, govorimo o človeku. In ko govorimo o človeku, govorimo o tem, kakšen človek je, in o tem, kakšen bi človek lahko bil. Govorimo o človekovem smislu. Ni smisla onkraj človekovega smisla, ki je obenem smisel človeka.

Smisel človeka je njegova svoboda.

Zgodovina je znanost o človeku v času. A kaj je čas? Čas je eno izmed orodij, s katerimi človek in

njegova skupnost, njegova družba, urejata svojo stvarnost, svojo sedanjo stvarnost, pa tudi tudi svojo preteklo in prihodnjo stvarnost. Sedanjost, preteklost in prihodnost v družbenem smislu tako niso različni časi, niso »različne časovne jase smisla«, kot piše nemški sociolog Armin Nassehi (2008, 150), »pač pa predstavljajo dva časovna modula: sedanjo preteklost in sedanjo prihodnost«, ki sta nam na razpolago za urejanje naše vsakokratne sedanje stvarnosti. Ali rečeno drugače, v družbenem smislu preteklost in prihodnost sami zase ne obstajata, s svojim opazovanjem in zamišljanjem, s svojimi uvidi in prividi, s svojim govorjenjem in z delovanjem ju vzpostavljajo vedno znova vsakokratni ustvarjalci stvarnosti, vzpostavljajo ju vedno znova hkrati s svojo sedanjostjo. Malo smisla ima torej običajno govorjenje o »sočasnosti nesočasnosti« (Landwehr 2012), smiselno pa si je v misel in k srcu vzeti sočasnost sočasnosti, tj. sočasnost sedanjosti, preteklosti in prihodnosti.

Sočasnosti sočasnosti je dodati še mesijanski čas, kot ga je le malo pred svojo smrtjo uvidel nemški filozof Walter Benjamin. Mesijanski čas je čas človeka s človekom v času, z drugim človekom v drugem času, čas spomina je, resnicoljubnega in s tem osvobodjajočega, odrešujočega spomina. To je čas, ko se sočasnosti zlijejo v trenutek v času onkraj časa. V mesijanskem času je »vsaka sekunda duri«, je pisal Walter Benjamin (1974, 704), »skozi katere more stopiti Mesija«.

Mesijanskega časa ni videti najprej v teološkem, religioznem smislu – seveda ga je tudi mogoče videti

kot takšnega – pač pa v epistemološkem smislu, kot razsvetljenje, razodetje, kot apokaliptično spoznanje o sebi, o človeku v času, o človeku v vseh časih.

Spoznanje je osrečujoče, kot je lahko osrečujoče le spoznanje, in je osvobajajoče, kot je lahko le obet, slutnja svobode. Možnosti zanj se posebej na široko odpirajo v času skrajnih bivanjskih leg, v času veselja in radosti in zanesenosti, v času žalosti in trpljenja in obupa, ki morejo postati izhodišče za osvoboditev, odrešitev, od vseh leg in vseh časov. Na široko se nam tedaj more odpreti nov čas, čas apokalipse, tj. čas spoznanja, razodetja, in s tem obetov svobode in s tem sreče.

Mesijanski čas je čas apokalipse. Apokalipsa ni, kot se zmotno meni v vsakdanji rabi te besede, čas konca časov – beseda apokalipsa v grščini pomeni razodetje, razsvetljenje – apokalipsa je, prav nasprotno, nov čas. Apokalipsa je čas nove stvarnosti, čas razodetja je, razsvetljenja, čas svobode.

Mesijanski čas je čas svobode, vsaj obeta svobode.

Obet svobode, ki nam ga daje zgodovina, je v historičnem védenju. Kaj je historično védenje? Naj pojem opredelim v drobnem teoremu. Historično védenje je spoznanje ob dogajanju v izbranem zgodovinskem času, kot nam ga v svojih lastnih diskurzih posredujejo zgodovinski viri izbranega zgodovinskega časa in kot ga moremo spoznavati v našem času v naših diskurzih, ki smo si jih izbrali sami in o katerih kaj vemo.

V historičnem védenju korenini zgodovinska resnica, ki je spoznanje in je obet svobode. Resnica

vas bo osvobodila, piše evangelist (Jn 8,32). Tudi teh besed ni videti najprej v teološkem, religioznem smislu – čeprav jih je tudi seveda mogoče videti kot takšne – temveč v epistemološkem smislu, kot razodetje, razsvetljenje, kot apokaliptično spoznanje o človeku v času, o človeku v vseh časih, kot spoznanje o sebi, kot spoznanje o svobodi človeka ali o njenem ujetništvu.

Zgodovina je znanost za svobodo človeka. To je njen smisel.

II.

Kaj je zgodovinopisje?

Zgodovinopisje je pisanje o zgodovini, naj je prilično ali neprilično. In pisanje o zgodovini, zgodovinopisje, je treh vrst, tj. pragmatično, patetično in poetično.

Pragmatično zgodovinopisje je pisanje o zgodovini z namenom odgovoriti na vprašanje, kaj se je zares zgodilo. In pragmatično zgodovinopisje svoj odgovor na svoje vprašanje o tem, kaj se je zares zgodilo v preteklosti kot prividu, vpreže – navadno je že tako nekako – v namene svoje sedanjosti kot političnega, ideološkega ali že še kakšnega privida, in ga, svoj privid, skuša ali opravičiti ali podpreti, ali ga odklanja, zavrača, omalovažuje, ali se proti njemu ali zanj bori.

Za pragmatično zgodovinopisje velja, da kdor zna, ta zna.

Patetično zgodovinoписje je pragmatično zgodovinoписje, ki ob svojih spoznanjih o tem, kaj se je zares zgodilo v preteklosti kot prividu, neutolažljivo joka. Beseda *pathos* v grščini pomeni jok, trpljenje, travmo. Patetično zgodovinoписje je pisanje o tem, kaj se je zares zgodilo v že kako za nazaj ustvarjeni preteklosti kot le žalostnem, žalonosnem, žalosti polnem prividu sedanjosti.

Za patetično zgodovinoписje velja, da kdor joka, ta joka tja v en dan.

In slednjič poetično zgodovinoписje. Izraz si izposojam pri véliki francoski pisateljici in Nobelovi nagrajenki Marguerite Yourcenar, ki je zase rekla, da je *l'historienne poète*, tj. zgodovinarica pesnica. Beseda *poïēsis* izvirno, v grščini, pomeni ustvarjati, klicati v življenje.

Poetično zgodovinoписje je klicanje k življenju v svobodi.

Seveda tudi poetično zgodovinoписje piše o zgodovini. A ne gre mu za to, da bi odkrilo, kaj se je zares zgodilo. V namenu odkriti, kaj se je zares zgodilo, je namreč nekaj čudnega, čudaškega. To, kaj se je zares zgodilo, se pač odteguje našemu spoznanju v enaki meri, kot to, kaj se zares dogaja. Verjeti, da je lahko kako drugače, je lahka vera v privide. Če smo povsem iskreni, ne moremo nikdar povsem gotovi reči, kaj se je zares zgodilo, kakor tudi ne moremo nikdar povsem gotovi reči, kaj se zares dogaja.

Veliko pa lahko rečemo o človeku sredi dogajanja zato, ker smo sami človek sredi dogajanja. Poetično zgodovinoписje piše torej o človeku v dogajanju v

času, o človeku v sočasnosti sočasnosti, tj. sočasnosti sedanosti, preteklosti in prihodnosti, in v mesijanskem času.

Poetično zgodovinopisje kliče v življenje človeka, ki ali je, ali je bil, ali ni mogel, ali ni smel biti, ali bi lahko bil, ali lahko je.

Pragmatično zgodovinopisje je orodje, obrt je. Patetično zgodovinopisje je v oviro orodju in v breme obrtniku.

Poetično zgodovinopisje je, naj si izposodim literarno bravuro Ivana Cankarja, slutnja zarje.

Za poetično zgodovinopisje velja, da je slutnja zarje svobode.

III.

Kaj je zgodovina? Kaj preteklost? Kaj spomin?

Zgodovina, preteklost in spomin niso ne ena, ne ena in ista stvar. Razlike med njimi je mogoče povzeti v dvanajstih sentencah.

Prvič

Zgodovina je sedanjost o preteklosti,
preteklost si je sedanjost,
spomin je preteklost kot sedanjost.

2.

Zgodovina je spoznanje o preteklosti,
preteklost je sedanjost kot spoznanje,
spomin je preteklost kot spoznanje sedanjosti.

3.

Zgodovina je od vseh nas,
preteklost ni od nikogar izmed nas,
spomin je od tistih izmed nas, ki ga hočejo ali
nočejo.

4.

Zgodovina je za muzeje,
preteklost za v muzeje,
muzeji so za spomin.

5.

Zgodovino piše človek časa,
preteklost človek v času,
spomin čas v človeku.

6.

Zgodovina loči preteklost od spomina,
preteklost spomin in zgodovino,
spomin zgodovino od preteklosti.

7.

Zgodovina je več kot preteklost,
preteklost več kot zgodovina,
spomin več kot preteklost in zgodovina hkrati.

8.

Zgodovina govori le, kar ve,
preteklost vse, kar ve in ne ve,
spomin govori vse.

9.

Zgodovina mora, kar more,
preteklost more, kar more,
spomin more, kar mora.

10.

Zgodovina ima državo,
v državi je preteklost,
država ima spomin.

11.

Zgodovina preteklost razlaga,
spominu gre za to, da ju spreminja.

12.

»Jaz sem zgodovina,
ti si preteklost,«
pravi spomin.

Humanistika so znanosti za svobodo človeka. To je
njihov smisel.

Reference

- Benjamin, Walter. 1974. [1940] »Über den Begriff der Geschichte«. *Gesammelte Schriften* I-2, ur. Rolf Tiedemann, Hermann Schweppenhäuser, 691–704. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Landwehr, Achim. 2012. »Vor der Gleichzeitigkeit des Ungleichzeitigkeiten.« *Historische Zeitschrift* 295: 1–34.
- Nassehi, Armin. 2008. *Die Zeit der Gesellschaft. Auf dem Weg zu einer soziologischen Theorie der Zeit*. Wiesbaden: Springer.

04

Miha Kovač

Zakaj brati knjige
v (malce) norih časih

Naj začnem z malce nenavadno trditvijo: če knjig v časih zaslonskih tehnologij ne bi bilo, bi si jih morali izmisliti.

To trditev je na kratko najlažje pojasniti s pomočjo miselnih sistemov 1 in 2, kot jih je razvil ameriški psiholog Daniel Kahneman v svoji knjigi *Razmišljanje, hitro in počasno* (2011). Sistem 1 je hiter, intuitiven, impulziven ter deluje samodejno, pogosto čustveno in brez napora. Z njegovo pomočjo opravljamo številne banalne, dnevne dejavnosti, kot so vožnja avtomobila, prepoznavanje obrazov znancev, nakupovanje vsakdanjih potrebščin in podobno. Če denimo na cesti srečamo osebo s srepečim pogledom in sekiro v roki, se ji bomo avtomatično in brez razmisleka raje izognili, saj bomo predpostavili, da je nevarna, čeprav gre morda zgolj za miroljubnega profesorja Filozofske fakultete, ki se po mučni seji senata odpravlja v bližnji gozd nabirat suhljad.

Takšen kognitivni avtopilot je v kompleksnem svetu, v katerem živimo, nujen. Toda, težava je, da nas Sistem 1 pogosto ujame v predsodke, pristranskosti in logične napake: če svet vrednotimo zgolj z njegovo pomočjo, se nam tisto, kar vidimo, zdi trdno, večno in neizpodbitno. Pred sto leti so bili na primer skoraj vsi uspešni pisatelji moški, podobno kot danes moški vodijo zagonska podjetja, ki so sprožila revolucijo umetne inteligence. Pred sto leti je zato marsikdo samoumevno sklepal, da ženske niso sposobne ustvarjati velikih literarnih del, podobno kot danes nekateri mizogini menijo, da vodenje in razvoj podjetij, ki premikajo meje na področju umetne

inteligence, ni za ženske. Še več: če bi analizirali nacionalno pripadnost dobitnikov Nobelove nagrade za literaturo in ljudi, ki premikajo meje na področju digitalnih tehnologij, bi se lahko hitro dokopali do sklepa, da Slovani – da o Slovankah ne govorimo – nismo ravno inteligentni in ustvarjalni ljudje.

Da bi razumeli, da so tovrstne neenakomerne spolne in etnične porazdelitve posledica specifičnih zgodovinskih in kulturnih okoliščin ter pristranskosti, ne pa posebnosti delovanja človeških možganov, moramo vključiti miselni Sistem 2, ki temelji na logičnem sklepanju, zahteva napor in zbranost, predvsem pa kar nekaj ponotranjenega znanja o svetu okoli nas. Z drugimi besedami, pri delovanju Sistema 2 ne gre za kopičenje informacij, ampak za to, da iz teh informacij ustvarimo znanje s pomočjo analitičnega in kritičnega mišljenja. Slabost delovanja sistema 2 je, da zahteva precejšen mentalni napor.

Razlikovanje med Sistemom 1 in Sistemom 2 se lepo odraža tudi v sodobni medijski krajini: ko se denimo potapljamo v družbene medije na zaslonskih napravah, smo večinoma na področju Sistema 1, medtem ko pri poglobljenem branju daljših, zahtevnejših besedil uporabljamo in urimo Sistem 2.

Ko je bila Slovenija država gostja na Frankfurt-skem knjižnem sejmu leta 2023, je bil eden od pomembnih delov njenega programa Manifest o branju na višji ravni, ki smo ga pripravili André Schüller-Zwierlein, Anne Mangen, Adriaan van der Weel in jaz (2022). Branje na višji ravni smo, poenostavljeno rečeno, orisali kot zmožnost razumevanja,

da obstojijo različne vrste branja in medijskih interakcij: če denimo takrat, ko brskam po spletu in tam spremljam vse mogoče vsebine, razumem, da s tem ne ustvarjam poglobljenega znanja o njih, je to razumevanje del branja na višji ravni.

Toda, del branja na višji ravni je tudi vednost o tem, da poglobljeno znanje lahko pridobim predvsem z branjem kompleksnejših in običajno tudi daljših besedil. Tako branje ima številne koristne kognitivne učinke, saj z njim urimo potrpežljivost in zbranost, širimo in poglobljamo besedišče, se navajamo na kompleksnejše stavčne strukture, ob branju literarne fikcije pa razvijamo tudi sposobnost prevzemanja perspektive drugega in empatijo. Pri tem je potrebno posebej poudariti, da nima vsako knjižno branje tovrstnih pozitivnih učinkov: pri branju, ki je zgolj za užitek in zabavo, jih je bistveno manj. Seveda empatije in analitičnega mišljenja ne bi razvili niti, če bi obsesivno brali zbrana dela Hitlerja in Stalina.

Ključno vprašanje našega časa je, kako najti pravo ravnovesje med zaslonskimi in besedilnimi mediji, kot so knjige. Seveda so digitalni mediji izjemni: ogromno so prispevali k širjenju človeškega znanja in močno olajšali medčloveško komunikacijo. Še več: to, da so se vsi analogni mediji, kot so film, radio, televizija, časniki, revije in knjige, zlili v eno samo, žepno napravo, cenovno dosegljivo vsakomur, je naravnost genialno. Težava nastane, če začnemo verjeti, da lahko zaslonske dejavnosti brez branja tiskanih besedil same po sebi razvijajo naše sposobnosti logičnega in kritičnega mišljenja. Ne poznam

namreč nobene raziskave, ki bi to dokazala. Široko besedišče, sposobnost prevzemanja perspektive drugega, strateško mišljenje ter razumevanje in tvorjenje kompleksnih stavkov – vse te spodobnosti pridobimo predvsem z branjem daljših in zahtevnih besedil.

Skratka: za to, da ubesedimo in razumemo naš kompleksen in zapleten svet, kratko in malo potrebujemo knjige. Na to na malce paradoksen in slej kot prej nezaveden način opozarjajo tudi ključni igralci na področju umetne inteligence, kot so denimo Alexander Karp, Mustafa Suleymani in Eliezer Yudkowsky, ki takrat, kadar želijo zares pojasniti to, kar počnejo, o tem pišejo knjige.

Da branje daljših zahtevnejših besedil ni le kaprica nekaj eskcentričnih humanistov, nenazadnje govori tudi nekaj pomembnih globalnih raziskav. Raziskava PIAAC (2024), ki meri bralno pismenosti odraslih, kaže, da je v mnogih razvitih državah na višjih stopnjah bralne pismenosti le od 3 % do 6 % ljudi; in obratno, pod ravni 3, kjer začne šepati razumevanje daljših besedil, je v takih državah praviloma več kot 60 % prebivalstva. Ta podatek je zanimiv predvsem zato, ker imajo države z višjim odstotkom bralno pismenih ljudi tudi precej višji indeks inovativnosti, kot ga meri Svetovna organizacija za intelektualno lastnino. Še več: vsaj kar zadeva Evropo, imajo države z višjim odstotkom bralne pismenosti tudi višjo stopnjo demokratičnosti, kot jo merita Freedom House v ZDA in V-DEM inštitut na univerzi v Goethenburgu.

V enem stavku rečeno, bolj kot ima neka država bralno pismeno prebivalstvo, bolje ji gre. To seveda opozarja tako na pomen in vlogo izobraževanja v posameznih družbah, pa tudi na same bralne navade. Toda, raziskava PIAAC je opozorila tudi na to, da sama formalna izobraženost ni garant bralne pismenosti. Rezultati so namreč pokazali, da so v 19 državah-članicah OECD univerzitetni diplomanti slabše bralno pisмени kot finski gimnazijski maturanti. To pomeni da je v teh državah prispevek univerz k bralni pismenosti pod ravnijsko finskih srednjih šol.

Slovenija sicer v zadnji raziskavi PIAAC iz težko razumljivih razlogov ni sodelovala, glede na rezultate raziskav bralnih navad in glede na rezultate raziskav PISA pa lahko domnevamo, da bi bil rezultat podobno slab kot v nam podobnih državah, kot so denimo Španija, Slovaška in Hrvaška. Zato je skrajni čas, da o kakovosti univerz nehamo razmišljati le skozi prizmo števila podeljenih diplom, pridobljenega raziskovalnega denarja in anket o zadovoljstvu študentk in študentov, ampak tudi skozi prizmo njihove bralne pismenosti. Skrajni čas je tudi, da se nehamo ukvarjati s tem, kako po celotni vertikali narediti izobraževalni sistem čim bolj igriv in enostaven, ampak da namesto tega začnemo znova ceniti miselne napore, humanistiko pa spremenimo v bistveno bolj zahteven študij kot je zdaj.

Ali, če se vrnemo k jeziku Daniela Kahnemana, za uspešen razvoj digitalne civilizacije potrebujemo čim več ljudi, ki imajo visoko razvito sposobnost mišljenja v Sistemu 2. Da razumemo tudi to, zakaj bi si

v digitalni civilizaciji knjige kot medij morali izmisliti, če ne bi že obstajale.

Reference

- Kahneman, Daniel. 2011. *Thinking, Fast and Slow*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- OECD. 2024. *Do adults have the skills they need to thrive in a changing world? Survey of adult skills 2023*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/b263dc5d-en>
- Schüller-Zwierlein, André, Anne Mangen, Miha Kovač in Adriaan van der Weel. 2022. »Why higher-level reading is important.« *First Monday*, 27/9. <https://doi.org/10.5210/fm.v27i5.12770>

05

Tina Milavec

Smisel arheologije

Arheologi opazujemo človeka in njegovo početje skozi resnično dolgo obdobje, praktično od začetka. To je obenem privilegij in prekletstvo. Prekletstvo zato, ker nam zelo hitro postane jasno, da se iz preteklosti ničesar ne naučimo, znanemu pregovoru navkljub. Privilegij pa zato, ker ravno ob tem vidimo, da humanistične vede vztrajamo, čeprav ne moremo prepričati množic ali vsaj nekaterih ključnih posameznikov. Svet pač poganjajo druge stvari, kajne? Vendar smo humanisti trmasta in (bodimo v koraku s časom) odporna bitja, ki v svojo vlogo v svetu trdno verjamemo. Zato tudi spodnje vrstice o tem, zakaj ima arheologija smisel.

Arheologija je časovni stroj. Pelje nas med naše korenine, dobesedno razgrinja preteklost in s tem kompleksnost naših identitet. Kdo smo, od kod prihajamo in kam gremo. Ampak, ko spoznavamo prednamce, vedno spoznavamo predvsem sebe.

Ponovno nas obsedajo demoni, ki jim posebej ustreza, da se delimo na »mi« in »drugi«. Če opazujete človeštvo na tako dolge proge, kot to počnemo v arheologiji, vidite, kako vedno znova in znova nasedamo na istih čereh. Kako absurdno druge predalčkamo vsakič, ko nas je strah novega, neznanega, drugačnega, nerazumljenega. Arheologija razkriva, da sta tako naša človeškost kot naša krutost od vedno del nas, da se v bistvu ne spreminjamo in da se moramo za človeškost vedno znova boriti. Arheologija nam postavi ogledalo, izlušči, kaj je v nas prvinško človeškega. In s tem gradi mostove med nami in drugimi.

Arheologija osmišlja in kontekstualizira sedanjost. Ko stojite na točki s čudovitim razgledom ali ko imate kar naenkrat zlomljeno srce, ste se kdaj vprašali, koliko ljudi pred nami je gledalo iste gore, čutilo enako veselje, začudenje, jezo, strah, bolečino, obup? Arheologija nas uči prepoznavati univerzalnost, ki nas povezuje. Verjetno kdaj zaidete v muzej, ste videli, koliko se sandali nekega faraona ali pa rimskega vojaka razlikujejo od vašega novega modela za to sezono?

Ste videli, kako fascinantne so na primer jamske slikarije? V vsaki natančno upodobljeni mišici ali detajlu kožuha živali na steni se spogledate z njim ali z njo, ki je to naslikal ali naslikala. Desettisočletja med vama takrat ne obstajajo.

Arheologija šepeta tudi, ko zgodovina še molči in dviguje obrvi, ko glasovi iz preteklosti namerno zavajajo. Česar tudi nismo izumili šele pred kratkim. Brez arheologije si ljudje lahko domišljamo, da silno napredujemo.

Arheologija se ukvarja s preteklostjo, vendar ne živi v njej. Pri raziskavah našega izvora arheologi sodelujemo z mnogimi naravoslovnimi vedami. Skupaj najprej razstavljamo in potem sestavljamo sloje podatkov o življenju in naših identitetah. Humanistika ni nasprotje naravoslovja, tehnike in digitalnega, ampak je in mora biti njihova tesna sodelavka. In pogosto smo prav arheologi tisti, ki zastavljamo vprašanja, na katera v sodelovanju z drugimi vedami iščemo odgovore. Samo skupaj lahko kljubujemo poskusom manipulacije in razdvajanja z zlorabami zgodb o preteklosti.

Medtem ko nastajajo te vrstice, nastaja tudi članek o arheogenetskih raziskavah slovenskih poznoantičnih in zgodnesrednjeveških grobišč. V tej študiji se je jasno pokazalo, kako biološko ozadje neke skupnosti ne sovпада nujno z njeno zunanjo kulturno podobo. Druge sorodne študije so pokazale, kako so na zunaj podobne skupnosti lahko povsem različno organizirane in se različno odzivajo na iste stresorje. Tem zgodbam je skupno predvsem spoznanje, da se pri posploševanju o drugih skoraj vedno motimo. In da smo se ljudje verjetno vedno v veliki meri sami odločali, kot kdo se predstavljamo navzven in kdo so za nas tisti drugi. Tovrstni pogledi pod kožo našim prednikom povsem razorožijo vse tiste, ki uspevajo na račun kvalitativnega razvrščanja ljudi. Če si lahko sposodim naslovno izjavo iz intervjuja z nemškim genetikom Johannesom Krausejem v avstrijskem časopisu *Der Standard* marca 2026: genetsko smo vsi Afričani.

Kot lahko beremo v enem od drugih esejev v tej publikaciji, Slovenci smo tisti, ki govorimo slovensko. Arheologi vam lahko zatrdimo, da nam narodnega ponosa ni potrebno graditi na izmišljenih zgodbah, saj bogastvo odtisa preteklosti v prostoru, kjer živimo, odtehta vse piramide in kralje, ki jih morda kdo pogreša. Prostor in sledovi prednikov v njem ostajajo, mi pa prihajamo in odhajamo. Arheologi zato vidimo, da dediščina nekega prostora pripada vsem, ki z njo živijo, in tudi tistim, ki bodo šele prišli. In to nas združuje.

Arheologija pomirja, ker nas vodi tja, kjer se vsi najdemo. Brezčasno je domotožje v pismu vojaka,

bolečina staršev, ujeta v igrački v grobu otroka, strah velikaša pred minljivostjo in pozabo, zapisana v slavlolu, ljubezenska prisega, skrita v kosu nakita.

Arheologija rekonstruira pripoved o nas samih, o našem smislu. Brez smisla pa smo izgubljeni in osamljeni. Svari nas pred napuhom, nas opozarja, česa vsega nismo izumili šele mi, ampak mi davno tega. Davno pred atomsko bombo smo odkrili skrb za sočloveka. Humanistika je bila z nami tudi, preden so iznašli parni stroj, in bo z nami tudi, ko zmanjka elektrike.

Zakaj pa je arheologija smiselna izbira študija? Kogar niso prepričale zgornje besede, mu lahko naštejemo tudi povsem prozaične in praktične razloge. Ker daje širok nabor uporabnih znanj in praktičnih veščin ter ponuja skoraj brezkončne možnosti usmeritev in specializacij v artefaktne, terenske, teoretske, muzealske, konservatorske, raziskovalne, turistične, akademske, digitalne, dediščinske ali naravoslovno-tehnične smeri.

06

David Movrin

Smisel študija klasičnih jezikov in književnosti

Vprašanje o smislu je eno tistih lakmusovih vprašanj, ki ne govorijo samo o obravnavanem predmetu, temveč tudi o človeku, ki vprašanje zastavlja, in o času, v katerem je zastavljeno. V tipkopisu, ki ga danes hrani rokopisna zbirka NUK in je bil pred časom objavljen v reviji *Clotho*, si ga je denimo konec petdesetih let zastavil Anton Sovre: »Ob silovitem tempu, s katerim napredujejo danes tehnične vede, v času, ko se človek uspešno pripravlja na okupacijo sončnega sistema, pravzaprav nikar čudno ni, da je humanistična izobrazba pri nas iznova prevzela vlogo daritvenega jagnjeta, ki naj se zakolje na oltarju prirodoznanskih disciplin. Kakšen smisel ima, slišimo zabavljati, da naša družba troši denar, zlasti pa dragocene delovne moči, ki bi jih koristneje porabljali na drugih področjih, za spoznavanje pred tisoči let izumrlega sveta?« (Movrin 2022, 254; 263) Sovre-tovo razmišljanje je bilo kamenček v veliko širšem mozaiku. Bojan Baskar je objavil celo študijo z naslovom *Latinščine, prosim*, kjer je analiziral vrsto sorodnih prispevkov, od Georga Wilhelma Friedricha Hegla do Josipa Tominška, od Kajetana Gantarja do Primoža Simonitija (Baskar 1988). Njihovi – in mnogi drugi – odgovori so mikavni prav v svoji različnosti, s katero pričajo o stroki, ki se ves čas prenavlja. Ovidij, avtor *Metamorfoz*, bi najbrž rekel, da se nenehno preobraža.

Sovre je smisel študija antike videl v treh »momentih«, kot je napisal; zanj so bili to »znanstveni, kulturni in vzgojni moment«. Znanstveni zato, ker ni dediščina antike še niti približno raziskana in ker

jo nove najdbe razsvetljujejo z vedno novo lučjo. Kulturni zato, ker bi odpravljati antiko iz kulturnega življenja pomenilo žagati vejo, na kateri sedimo; »to trdim ob polni prisebnosti in odkritosrčno želim, da bi se odločilni krogi zamislili ob tej metafori«. Ni težko uganiti, kaj je imel v mislih, pisal je leto dni po reformi, ki je leta 1958 pohabila gimnazijo. Citiral je literarnega zgodovinarja Ivana Prijatelja, da je bila antika »vsem velikim dobam zlat korektiv zoper mlado zaletelost in staro okorelost«. Najbolj pa se je razživel ob vzgojnem pomenu, napisal je, da je učenje latinščine nenadomestljivo sredstvo za logično šolanje duha, in se spomnil, kako ga je direktor ptujske tovarne za čevlje, dunajski Nemec, po prvi svetovni vojni vabil, naj pride k njemu v službo: »Sie haben,« je dejal, »die klassische Schulbildung hinter sich und verfügen daher über ein trainiertes Gehirn: und die Industrie braucht trainierte Gehirne.« [Za seboj imate klasično izobrazbo in zato razpolagate z izurjenim umom: industrija pa potrebuje izurjene ume.] In ker je Sovre to pisal v petdesetih, je zraven dodal: »Mož je kljub svoji kapitalistični ideologiji pravilno ocenjeval vrednost klasične izobrazbe.« (Movrlin 2022, 255–257; 263–265)

Zgodbica komu lahko zveni naivno, mene je takoj spomnila na obisk predstojnika klasičnih študijev v Edinburgu, ki me je pred leti prosil, naj mu razkažem Plečnikovo Ljubljano. Pod klasičnimi arkadami tržnic sva se razgovorila o njegovem oddelku, povedal je, da imajo kakih tristo študentov. Na moje gorenjsko

vprašanje, kje dobijo službo, je s stvarnostjo Škota odgovoril, da s tem nimajo težav, da jih največ zvajajo banke in zavarovalnice, ker so ugotovile, da so njihovi diplomanti natančni in analitični ter da se hitro učijo; in da to, česar ne vedo o financah, osvojijo v nekaj mesecih.

Sovretova optika je obarvana s patino desetletij in radovednost mi ni dala, da je ne bi uravnotežil z novejšim prispevkom iz tega žanra, s knjigo z naslovom *Govor o klasikih*, ki jo je Mary Beard, zaslužna profesorica na Univerzi v Cambridgeu, objavila pred nekaj tedni (Beard 2026). V njej se norčuje iz tarnanja nad položajem klasičnih študijev in navaja primere te retorike skozi več kot stoletje; če pričajo o čem, pravi, pričajo o določeni institucionalni hipohondriji; kot bi rekel Mark Twain, so bile doslej še vse govorice o smrti področja močno pretirane. Skeptična je do oživljanja klasičnih zgledov s političnimi konotacijami, o ljudeh, ki so 6. januarja 2021 med napadom na Kapitol mahali z zastavo z Leonidovim geslom $\mu\lambda\omega\nu\lambda\alpha\beta\acute{\epsilon}$, »pridi in si vzemi«, si misli svoje. In hkrati je skeptična do kolegov, ki jim reče »požigalska družčina«, ter njihovega zgražanja nad stroko kot preveč belo, preveč razredno ali kolonialno kontaminirano, teh etiket je veliko in se hitro spreminjajo. Avtorica zapiše, da se antika ne pusti zlahka mobilizirati ne na eno ne na drugo stran današnjih kulturnih bojev; če kaj, potem odpira oči in omogoča drugačno perspektivo, ko s starodavno svetlobo osvetljuje tudi nove probleme. In ravno vloga učiteljev je tu nenadomestljiva.

Njena argumentacija je zelo drugačna od Sovre-tove, vendar bi se najbrž z njim dobro razumela. Všeč mi je njena anekdota z neke okrogle mize. Nekdo iz občinstva je na koncu zastavil zelo temeljno vprašanje s priokusom po Santayani: »Ali se iz preteklosti lahko učimo?« Profesorka se je na široko razgovorila o tem, kako raznotere možnosti za samorazumevanje nam ponuja preteklost, hkrati pa je prav tako na široko problematizirala idejo, da so lekcije te preteklosti jasne in neposredno uporabne. Toda na koncu se ji je zazdelo, da je bolj zadel njen sogovornik za isto mizo, ki je odgovoril zelo na kratko: »Iz česa pa bi se še lahko učili? Ničesar drugega nimamo.«

To razmišljanje mi je blizu, smisel študija je bil zame vedno otipljiv. Tudi zato, ker sem od blizu spremljal njegove učinke. Ko sem se pred tremi desetletji vpisal na univerzo, smo imeli na voljo le Bradačev *Latinsko-slovenski slovar* na 600 majhnih straneh ter knjižnico, ki se ji je poznalo, da je med vojno zgorela. Danes delamo v seminarju z Wiesthalerjevim *Velikim latinsko-slovenskim slovarjem*, ki ima več kot 4100 precej večjih strani; in ker je digitaliziran, ga imamo vsi kar v žepu. To ni majhna stvar, tako kvalitetne latinske slovarje najdeš v angleščini in nemščini ter v večjih romanskih jezikih, potem se počasi neha – da ga imamo v slovenščini, je razkošje. Študenti nosijo v istem žepu tudi *Grško-slovenski slovar*, pa s pomočjo Nukovega Mrežnika vso grško in latinsko književnost v najboljših kritičnih izdajah ter morje enciklopedij in literature. Projekt o zgodovini slovenskega literarnega prevoda je pred

kratkim predstavil pravo eksplozijo novih prevodov iz antike. Na oddelku izhajata dve znanstveni reviji, ki ga povezujeta s slovenskim in mednarodnim prostorom. In pravkar smo imeli v Ljubljani poletno šolo Evropskega magisterija iz klasičnih kultur, konzorcija 14 univerz, v katerem je po novem tudi naša. Študentom je to odprlo vrata do dvojnih magisterijev in do sodelovanja s štirinajstkrat več potencialnimi mentorji in specialisti za posamezno temo pri pisanju magistrske naloge. Raziskovanje in predstavljanje svojih izsledkov v tujem jeziku že na drugi stopnji ter interdisciplinarna diskusija s kritičnimi, vendar v osnovi naklonjenimi odzivi uveljavljenih klasičnih filologov, antičnih zgodovinarjev in klasičnih arheologov, ki jim ni vseeno zate, saj te imajo za svojega študenta, vse to je svojski privilegij. Tega prejšnje generacije preprosto niso imele, gre za posledice trdega dela razmeroma majhne in zelo osredotočene skupnosti. Smisel tega početja zame ni le abstrakten, temveč je tudi merljiv.

Toliko ga je, da lahko nato smisel najdem še kje drugje. Denimo v lucidni potezi naših predhodnikov, da so v devetdesetih pred stavbo univerze postavili antično figuro Evrope, ki se izteza navzgor, proti svetlobi in soncu. Več kot očitno si niso delali iluzij glede administrativnih ovir pri tem početju, saj so dali zraven bika, ki skuša to dinamično iskalko ravno pred rektoratom zgrabiti za noge in jo potegniti dol. (Kako je že rekel Sovre? »To trdim ob polni prisebnosti in odkritosrčno želim, da bi se odločilni krogi zamislili ob tej metafori.«)

Toda, kadar stojim pred to mojstrovino Franceta Kralja, nehotе postanem dobre volje, sam ne vem dobro, zakaj. Malo najbrž zato, ker mi izkušnja z antičnimi teksti vsakič znova pomaga pri razbiranju kompleksnejšega smisla v enem najbolj večpomenskih kipov v mestu. Malo pa tudi zato, ker je z naslonitvijo na izročilo, ki jo povezuje z drugimi evropskimi univerzami, dobila nekaj več smisla tudi ustanova, pred katero ta kip stoji.

Reference

- Baskar, Bojan. 1988. *Latinščine, prosim: latinščina in njeno izganjanje na Slovenskem, 1849–1987*. Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS (Knjižnica revolucionarne teorije).
- Beard, Mary. 2026. *Talking Classics: The Shock of the Old*. London: Profile Books.
- Movrin, David. 2022. »Five-Year Plans, Explorers, Luniks, and Socialist Humanism: Anton Sovre and His Blueprint for Classics in Slovenia.« *Clotho* 4/2: 249–274.

07

Gregor Pompe

Smisel muzikologije

Glasba nas danes spremlja praktično na vsakem koraku in v najrazličnejših življenjskih okoliščinah: hočeš ali nočeš nas spremlja v nakupovalnih centrih in gostinskih lokalih, razlega se z rojstnodnevnih zabav in pogrebov, zaznamuje državne proslave in religiozne obrede, poslušamo jo v prostem času, nekaterim je ventil za izražanje čustev, posameznikom medij, v katerem udejanjijo svojo kreativnost. Prav takšna vseprisotnost daje občutek njene univerzalnosti ali če povzamemo z razširjeno krilatico; medtem ko moramo poezijo prevajati in tarnamo nad tem, koliko ostaja v prevodih izgubljenega, glasbo razumemo prav vsi, ne glede na raso, materni jezik, spol, versko in politično prepričanje. Res?

Ali vendarle ni tako, da obstajajo žanri glasbe, ob katerih doživljamo pravo ekstazo, vrtiljak čustev, ki nas lahko popelje od solz do neverjetne sreče, a hkrati tudi takšni, ob katerih si zaželimmo samo to, da bi jih čim prej utišali. Tako je prav mogoče, da človek ne more deliti evforije z navdušenci death metal glasbe, a je hkrati prav mogoče, da prav ti isti navdušenci ne doživljajo prav ničesar ob Schönbergovih godalnih kvartetih, ki jih zlahka posluša kdo drug. Iz tega mora slediti, da glasba še zdaleč ni univerzalni jezik, kar je povezano z njenimi različnimi kodi in socialnimi konteksti. Kode bi poenostavljeno lahko razumeli kot načine spajanja glasbenega materiala in sisteme, kako se nanje lepi semantična vrednost (klasicistična glasba mojstrov dunajske klasike – Haydna, Mozarta in Beethovna – je en tak sistem, baročne kantate Bacha drugi, Schubertovi

samospevi tretji, svobodni jazz četrti, rock'n'roll peti itn.), medtem ko socialni kontekst določa predvsem sistem vrednot, ki jih glasba in okolje, ki jo ustvarja in sprejema, prenaša.

Ob bok kodu in socialnemu kontekstu se postavlja še funkcija glasbe oz. različnih glasb. Najbrž obstaja velika razlika med glasbo, ki brni v ozadju nakupovalnega centra in katere poglobitvena naloga je, da bi nas s svojo prijetnostjo nekako čim dlje zadržala v teh mamljivih sobanah, nastopom Taylor Swift, na katerem bom spoznal, kako se borim proti ljubezenskim razočaranjem, petjem korala med mašo, glasbo v nočnem lokalu, za katero želim, da mi v gibanje požene celotno telo, da torej glasbo eksplicitno čutim s telesom, ali poslušanjem simfonije Čajkovskega. Tudi na to redno pozabljamo in se raje zatekamo k drugi krilatici: ni takšne ali drugačne glasbe, je samo dobra ali slaba glasba.

Vse to so pomembna izhodišča, če se zavedamo, da je glasba kot vseprisotna trdno vpeta v družbo in naša življenja, da je na sploh od nje težko pobegniti. Izrazito pomembna je v času odraščanja, adolescence, ko mladostniku ponuja možnost za odmik od vsakdanjih težav in tudi priložnost za identitetno nalepko, s katero se osvobaja od zgledov, ki jih je prej sprejemal pod starševsko protekcijo. Podatki o tem, koliko glasbe poslušajo mladostniki, so neusmiljeni – že med desetletniki ena četrtnina poslušala glasbo vsaj štiri ure dnevno, v času srednje šole pa naj bi dijaki porabili približno 10.500 ur za glasbo (Hargreaves in North 1997), kar pomeni,

da ukvarjanje z glasbo postane osrednja aktivnost adolescenta.

V najbolj občutljivem obdobju našega življenja torej glasba prevzame vlogo našega osebnostnega in vrednostnega oblikovanja, zaradi česar bi bilo mogoče trditi: povej mi, kakšno glasbo poslušáš in povem ti, kdo si. Takšno misel pa se da še bolj posplošiti: povejte mi, kakšno glasbo posluša določena družba, in povem vam, kakšna je ta družba. Če tej formuli zaupamo, potem verjetno odpade potreba po razpravljanju o tem, kakšen smisel ima muzikologija v sodobni družbi, saj je očitno, da lahko razgalja logiko funkcioniranja družbe in njene osnovne vrednote. Bolj je vprašljivo, ali so nam odgovori, ki jih muzikologija lahko daje, prijetni, jih določen del družbe želi slišati? Ali se res ni veliko bolje na popotovanje odpraviti s prijateljem optimistom, katerega sonce sveti prav vsak dan, kot s tistim kritičnim pesimistom, ki opozarja na težave, odkriva probleme, z nezaupanjem pogleduje v prihodnost? Nelagodje, ki ga najbrž humanistika predstavlja družbi 21. stoletja, je predvsem njena kritična naravnost. Ampak ali je humanistika lahko drugačna?

Kakšno glasbo posluša naša družba? Po zadnjih analizah (Kaluža in Bobnič 2025) so žanri, ki zadovoljujejo najširši spekter Slovencev pop, sledi mu rock glasba in nato narodnozabavna glasba. Vsi ti žanri dosegajo 50 % in več poslušalcev Slovenije, nato pa se delež že močno spusti pri poslušalcih hip-hop in trap glasbe (pod 20 %), elektronske in elektronske plesne glasbe, najmanjši delež pa zasedajo tisti, ki

poslušajo popularno glasbo, ki jo izdajajo neodvisne založbe, jazz in t. i. klasično glasbo (nekaj malega čez 10 %). Ne da bi se preveč spuščali v značilnosti posameznih žanrov, se že na površini kaže, da se največ posluša tiste žanre, ki so v svoji gradnji, materialu in sporočilnosti najbolj standardizirani, ki se torej najjasneje držijo sprejete, uspešne šablone, in najmanj tiste, katerih dela skušajo izstopati iz šablon (popularna glasba neodvisnih založb, jazzovska in prosta improvizacija, sodobna komponirana glasba). To se da povedati tudi drugače – največ se posluša tista glasba, katere kodi so sorazmerno enostavni in se jih da naučiti izkušenjsko (večina Slovencev, ki posluša glasbo, vendarle ni hodila v glasbeno šolo), in najmanj tista, katere glasbeni kodi so težje razumljivi brez večletnega vodenega učenja. Najbrž ob tem ni nepomembno, da so med žanri, ki v kvantitativnem pogledu prevladujejo, tisti, ki so vokalno-instrumentalnega značaja, kjer se torej poje in imamo opravka z besedilom, ki lahko služi kot direktni, vsem razumljivi semantični označevalec, med manj poslušanimi žanri pa instrumentalni, kjer ostanemo brez takšne besedilno-semantične opore in je torej pot do vsebine glasbe bistveno bolj abstraktna.

Zadnja beseda – abstraktno – je pomenljiva. Zanimivo se zdi, da tudi v sodobni likovni umetnosti prevladuje občutek, da je t. i. abstraktna umetnost nekako *passé* (Kuspit 2005), da njeno mesto zaseda na eni strani konceptualna umetnost, ki skoraj nujno za svoje razumevanje potrebuje besedilni koncept, torej direktno semantično vzpodbudo, in

na drugi strani vrnitev figuralike, ki lahko gledalca nagovarja z bolj jasno ikonografsko, torej tudi semantično močjo. Abstraktno mišljenje je v dobi, ki na piedestal postavlja pragmatično, odveč, ne zdi se, da bi imelo kakšno uporabno vrednost. In prav ta točka »uporabna vrednost« je v resnici nekoliko manj v celofan zavito prevpraševanje »smisla humanistike«. Prevladuje namreč občutek, da smisla onkraj uporabne vrednosti ni, pri čemer je seveda sama beseda smisel dvojna – po eni strani zaznamuje vsebinski pomen, po drugi pa utemeljenost nekega početja. V dobi, kjer hitrost prevladuje nad globino in površina nad vsebino, postaja problematično predvsem slednje, torej utemeljenost.

Žanri glasbe, ki prevladujejo v sodobni družbi, so vsi po vrsti prvenstveno namenjeni hitri potrošnji, ki ne vključuje potrebe po razbiranju novih kodov, semantičnih podtonov, širše refleksivnosti, kar ne more biti *a priori* negativna oznaka. Toda v tem pogledu takšna glasba ni veliko drugačna od hitre prehrane, hitre mode kot šabloniziranja in kopiranja visoke metode, tudi ne hitrih zmenkov, katerih končni cilj se vendarle zdi »one night stand« in ne daljša, na ljubezni temelječa zveza. Zanimivo sicer je, da že obstajajo državne smernice o prehrani, da obstajajo dokumentarci, ki svarijo pred pogubnostjo hitre prehrane, enako si je mogoče ogledati filme, ki razgaljajo vso socialno bedo hitre mode, ne spomnim pa se podobnih prispevkov o instantnih glasbenih preparatih, danes že pogosto modeliranih s pomočjo umetne inteligence, ki seveda dobesedno

kradejo že znane modele. Tega zadnjega vprašanja ne namenjam samo širšemu nehumanističnemu občestvu, ampak kar nam samim, ki se ukvarjamo s humanistiko – zakaj teh simptomov ne razpoznamo v glasbi? Zakaj se zdi povsem logično, da maturant piše literarni ali interpretativni esej, katerega predmet je »visoka«, kanonizirana, največkrat skozi čas »preverjena« literatura, povsem utopična pa se zdi možnost, da bi enako lahko počel tudi s slikarskimi in glasbenimi umetninami? Pri čemer, kot smo spoznali, mladostnik veliko več posluša kot bere: ali ga ne bi bilo smiselno oborožiti tudi z znanjem za poslušanje, da bo znal ločiti zrno od plevela? Še več, ali ni morda prav glasba prva, ki jasno izrisuje tegobe sodobne družbe, natančno tiste, ki so nas pripeljali do točke, ko moramo razlagati smisel obstoja humanistike, torej našega početja in misli? Zato se ne bojim toliko za muzikologijo, za njen smisel kot tolmača sodobne družbe in kritičnega kronista zgodovine, kot se bojim za glasbo.

Seveda tvegam, da bom s svojim prispevkom konservativen, za časom in za luno, čeravno se mi zdi, da razbiranje in interpretiranje tendenc v sodobni glasbeni krajini kaže veliko bolj v prihodnost, le da ta enkrat več ni obsijana s kako navdihujočo zarjo. Toda ali ni v resnici tako, da tisti, ki bo v sebi izrekel takšno sodbo v resnici misli prehitro in preveč pragmatično in da bi veljalo vendarle premisliti globlje in tehtneje. In da je prav slednje smisel humanistike in seveda tudi muzikologije: poslušati dlje, globlje in kritično.

Reference

- Hargreaves, David J. in Adrian C. North (ur.) 1997. *The social psychology of music*. Oxford, New York, Tokio: Oxford University Press.
- Kaluža, J. in R. Bobnič. 2025. »The structure of the mainstream music in Slovenia: Global hits and local sediments.« *Popular Music* 44/4: 378–396.
- Kuspit, Donald B. 2005. *The End of Art*. Cambridge: Cambridge University Press.

08

Vid Snoj

Smisel literarne vede

S poštovane gospe in spoštovani gospodje, kolegi z drugih fakultet Univerze v Ljubljani, bil sem povabljen, da govorim o smislu vede, s katero se ukvarjam, tako kot kolegi z moje fakultete, da spregovorijo vsak o svoji vedi.

Na začetku moram reči, da je vprašanje o smislu ved, s katerimi se ukvarjamo, težko. Morda ni veliko manj težko – tudi če se vam bo to slišalo nekoliko pretenciozno – kot vprašanje o smislu življenja, odgovor na katero, če je kratek, lahko zveni plehko, kajti pri kratkih odgovorih na temeljna vprašanja je meja med resnično modrostjo, pridobljeno z izkušnjo, in konvencionalno modrostjo oziroma plehkostjo zmeraj tanka. Vprašanje o smislu naših ved morda tudi zato ni veliko lažje od vprašanja o smislu življenja, ker te vede segajo in so vpletene v naša življenja.

Kaj naj vam v desetih minutah povem o smislu literarne vede, iz katere prihajam?

Navadno ne razmišljamo o svojem delu. To, kar počnemo, se nam osmišlja iz našega dela samega, če je – ali ga vsaj spremlja občutek, da je – količkaj uspešno. Prvi hip je človek v zadregi; ne ve, kaj bi rekel. Nima priročnega odgovora. Vsekakor se mora pri svojem delu ustaviti. Pri tem je skoraj neizogibno, da vprašanje, pred katero je postavljen, zazna kot znamenje krize, težkega stanja, kot navadno razumemo pomen besede »kriza«. To od njega zahteva razločevanje in sojenje, na primer razločevanje vzrokov, notranjih in zunanjih, za nastali težki položaj in sojenje o njih – in tako je tudi sam v krizi. To

pravim zato, ker je prav to dvoje, namreč razločevanje in sojenje, prvotno pomenila grška beseda *krísis*, iz katere izhaja naša »kriza«. Ko torej človek začne razmišljati, se pravi razmišljati kritično, pa se ne more ustaviti. Deset minut pomeni bitko s časom.

Literarna veda v zadnjih desetletjih na vse kriplje išče svoj prostor v družbi: postkolonialne študije, feministična kritika, ekokritika, kvirkritika, posthumanistične študije. S svojimi vejami in razvejitvami išče, kako bi bila družbeno koristna, išče svojo družbeno funkcijo. In morda kdaj tudi dejansko koristi, morda kdaj tudi doseže potrditev pri instancah, pri katerih jo išče. Pri tem pa se marsikdaj zgodi čudna reč: ko pretresa kanonična oziroma klasična literarna dela, jo ta odnesejo slabše od sodobnih angažiranih. Čeprav so prestala preizkušnjo časov, ne postavljajo vprašanj sodobne družbenopolitične agende, in ker jih ne postavljajo, jih tudi ne rešujejo – in njihova veličina in pomembnost se skrčita ob novi pisariji. Dogaja se sprevračanje literarnega kanona.

Sam nisem prepričan, da je sodelovanje pri izpolnjevanju družbenopolitične agende za literarno vedo nekaj nujnega. Ne verjamem, da je izgrajevanje človeka v neimperialistično in nepatriarhalno, okoljsko nevtrarno in mnogospolno, celo v nekaj transhumanega nacentrirano bitje naloga literarne vede. Ne verjamem, čeprav se mnogi moji kolegi ne bi strinjali z mano, da je to njeno poslanstvo. Ampak, boste rekli, to je »notranja zadeva« literarne vede. Verjamem, da vas to ne zanima, in ni treba, da bi vas zanimalo.

Kaj naj vam torej (ne glede na notranje nesoglasje v literarni vedi, ki vas ne zadeva) povem o smislu te vede, in sicer povem tako, da bi to utegnilo pritegniti vaše zanimanje?

Govoriti o smislu literarne vede nima smisla, če se prej ne načne vprašanje o smislu literature. Čeprav imam na razpolago le deset minut, si bom zato dovolil nekaj fundamentalij.

Po Aristotelu je človek *zôion lógon échon*, »živo bitje, ki ima logos«. »Logos« se v grščini izreka na različne načine. Lahko pomeni smisel. Lahko je beseda za počelo; pri predsokratiku Heraklitu, recimo, pomeni Smisel, tisto, iz česar se uperjajo nasprotja v svetu in v čemer se zbirajo. Pri človeku pa logos označuje dovzetnost za smisel. Lahko je um ali razum, ki je sedež te dovzetnosti. In lahko je beseda, v kateri se smisel upoveduje.

Človek je logosno bitje. Po logosu, navsezadnje po besedi, se razlikuje od drugih živih bitij. Človek ima besedo – in vendar je tudi nima: beseda, ki jo ima, se izgublja v govoričenju.

Temu odpomore literatura. Literatura (ali pesništvo) je, kot se reče, »umetnost besede«. Od tod izhaja predstava, da so literati, pesniki tisti, ki znajo lepo oblikovati besede. Vendar bi rad poudaril, da so pesniki najprej in predvsem ti, ki najdejo besedo. O tem priča poimenovanje pesnikov v srednjeveški Franciji – »trubadurji« oziroma »truverji«. Poimenovanje zanje izhaja iz glagola *trouver*, »najti«.

Eden vélikih antičnih piscev o literaturi je Longin. V njegovem spisu *O uzvišenem*, od katerega

so se ohranili samo fragmenti, naletimo na misli o literaturi, ki so po mojem še dragocenejše od tistih v Aristotelovi *Poetiki*. Ena izmed teh misli je, da v literaturi najdemo ubesedeno tisto, kar smo sami pri sebi že nekako mislili ali občutili, vendar tega nismo znali povedati. Pesniki torej najdejo besede za nekaj meni lastnega, intimnega, česar sem se jaz sam dotikal z vršičkom svoje duše, a tega nisem zmogel izreči. Besede najdejo za ljubezen in za smrt – trubadurji so jih za ljubezen –, za našo eksistencialno samoto in za naše občestvo, za naš čas in za našo prihodnost.

»Vsakdo sam stoji na srcu zemlje, / s sončnim žarkom prebodèn« – *ed è subito sera*, pravi Salvatore Quasimodo (1960, 13), »in je takoj večer«. Quasimodo je našel besede za našo eksistencialno samoto, naš Prešeren jih je za naše občestvo: »Narvèč sveta otrokam sliši Slave,« in še: »tje bomo najdlji pot, kjer nje sinovi / si prosti vól'jo vero in postáve« (1965, 177). Pridigar je našel besede za čas, zgodovinski čas, njegov ritem – besede, ki se jih je v času slovenskega osamosvajanja spomnil pisatelj Drago Jančar in jih je potem v govoru ob osamosvojitvi Slovenije parafraziral njen bodoči predsednik Milan Kučan: »Je čas življenja in je čas smrti. Je čas vojne in je čas miru« (prim. Prd 3,1–2). In za prihodnost je besede našel Heinrich Heine: »Kjer sežigajo knjige«, *verbrennt man auch am Ende Menschen* (1994, 16), »na koncu sežigajo tudi ljudi«. Te mračne, a jasnovidne besede so zadele: vemo, kaj se je nekaj več kot sto let potem, ko jih je zapisal Heine, zgodilo v Nemčiji pod nacizmom, in kdo ve, ali se ne bo še kdaj ponovilo, ali to

ni spet prihodnost, ki je pred nami, naša prihodnost.

Skratka: ta, ki se ga je literatura kdaj dotaknila tako, kot sem prej poskušal opisati ob pomoči Longina, ne potrebuje prepričevanja o smislu literature. Njen smisel je že našel sam pri sebi. Kaj pa smisel literarne vede?

O smislu literarne vede, spoštovane gospe in spoštovani gospodje, po mojem nima smisla govoriti nekomu, ki se ga literatura ni nikdar intimno dotaknila. Temu nekomu nimam povedati ničesar. Ničesar mu ne morem povedati o smislu literature, kaj šele o smislu literarne vede.

Za tega, ki se ga literatura je dotaknila, pa je literarna veda lahko nekaj takega kot eksegeza. Ekseget je bil pri starih Grkih vodnik po svetem kraju za ljudi, ki so tja prišli, ter hkrati razlagalec obredov in pripovedovalec zgodb iz izročila. Obiskovalce je vodil s profanega kraja na posvečeni kraj, ki jim ga je razkazoval prek izročениh zgodb, in tako tudi literarna veda kot eksegeza vodi po literarnem delu, ga razkazuje. V svoje razkazovanje priteguje piščevo življenje, čas, v katerem je živel, druga dela, ki jih je napisal, dela drugih piscev, na katere se je navezoval, druge umetnosti, ki so delovale nanj, religijo, filozofijo.

Literarna veda med drugim razjasnjuje piščevo rabo besed, na primer kaj v Prešernovem verzu, ki sem ga prej citiral – »Narvèč sveta otrokam *sliši* Slave« –, pomeni »sliši«. Razjasni lahko, da je Prešeren, ki je pesnil tudi v nemščini (in čigar nemške pesmi je z dikcijo njegovih slovenskih v slovenščino izvrstno

prepesnil Kajetan Kovič), iz nemškega *gehören*, »pripadati«, izločil *hören*, »slišati«, in da je z besedo »sliši«, nenavadno besedo na tem mestu, našel več, kot bi mu uspelo najti z običajno »pripada«. Morda tole: kdor resnično sliši, mu tisto, kar ga nagovarja, pripada in temu pripada tudi on sam.

Literarna veda nam torej pomaga razumeti, kar nas je v literaturi nagovorilo, ker je dobro najdeno z besedo in ker smo v tem najdenju, v tej ubeseditvi prepoznali svojo lastno misel, ki se je nagibala k ubesedenju, a zanjo nismo našli prave besede, ali svoje lastno občutje, ki je bilo še preveč motno, da bi se sploh začelo nagibati k besedi. Po drugi strani pa mora literarni ekseget tudi vedeti, kdaj se je pri razjasnjevanju treba ustaviti. Ustaviti se mora tam, kjer so besede, če si izposodim Quasimodovo besedo, »prebodene« s skrivnostjo, in to izpostaviti.

Ponavljam: tistega nekoga, ki se ga literatura ni dotaknila oziroma ga ni niti enkrat samkrat v življenju zadela, zadela v srce, ne želim prepričevati o ničemer. Kdor ne sliši, ne pripada. Zanj imam samo predlog, pa naj ta predlog vzame kot prijazno povabilo ali kot nesramen izziv, kakorkoli že, vse je boljše kot to, da ga presliši: naj poskusi in se sam izpostavi. Naj se izpostavi literaturi.

Reference

- Heine, Heinrich. 1994. *Almensor. Eine Tragödie*. V *Historisch-kritische Gesamtausgabe der Werke*, izd. Manfred Windfuhr, zv. 5: 7–68. Hamburg: Hoffmann und Campe.
- Prešeren, France. 1965. »Krst pri Savici«. V *Zbrano delo*, izd. Janko Kos, zv. 1: *Poezije*, 173–197. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Quasimodo, Salvatore. 1960. »Ed è subito sera«. V *Tutte le poesie*. Milano: Mondadori.

09

**Ksenija Vidmar
Horvat**

Smisel sociologije kulture

Zahtevnost našega časa potrebuje humanistično razlago družbe.* Humanistična misel je večstoltni projekt, ki temelji na oblikovanju skupnih osnov vednosti in vrednot. Danes so te osnove v kritični razgradnji. Priča smo zgodovinsko prelomni dostopnosti do informacij in sočasni eroziji informiranosti. Družbena omrežja in algoritmi nam dostavljajo vsebine na način, ki spodbuja strahove, gnev in pretiravanje. Krepijo prepričanost v vrednost lastnih mnenj. Ustvarjajo nagrajujoče lagodje v konformnem skupinskem razmišljanju in zastavljanju vprašanj z vnaprej znanimi odgovori. Slabijo »epistemološko skromnost«, to je zavedanju o morebitni omejenosti, začasnosti in subjektivnosti naših prepričanj. Izločajo intelektualno pluralnost, spodnašajo veljavnost dejstev in s cinizmom odpravljajo vrednost znanstvenih resnic.

Humanistika ponuja orodje: kritično mišljenje. Toda tudi to orodje, kot očitajo mnogi kritiki, je v zadnjih desetletjih izgubilo svoj prvotni pomen. Kritično presojo, izogibanje vnaprejšnjim resnicam, avto-refleksijo in dvom so, po zgledu platformnega etosa družbenih omrežij in kulture zgražanja, nadomestili kognitivne pristranskosti, pripadnost odmevnim komoram enakomislečih in aktivistično reševanje družbenih zagat. Če sprejmemo takšno kritiko, sta pred nami torej dve nalogi: okrepiti moramo pomen humanistike in znanstvenost njenih analitičnih orodij.

* Prispevek je izvelek iz raziskovalne naloge »Univerza in javni intelektualci v 21. stoletju«, ki poteka v okviru programske skupine Družbena zgodovina v 21. stoletju (ARIS P6-0400).

Kriza vednosti, kriza humanistike?

Začnimo pri drugi nalogi. Da je humanistika zašla v slepo ulico, je mogoče slišati iz različnih družbenih in političnih taborov. Skupna sodba je, da je družbena teorija opustila postulate znanstvenosti in raziskovalno doslednost nadomestila s pravičniškim bojem za enakost in vključevanje. Ni se ji uspelo izogniti privlaku digitalnega ekosistema, ki je informirano razpravljanje nadomestil z ideološkimi tabori in »plemensko epistemologijo«. Zanimarila je temeljna načela odkrivanja resnice, kot jih je s svojim znamenitim akronimom CUDOS postavil sociolog Robert K. Merton (1973): skupinska vednost (*Communalism*), objektivnost (*Universality*), nepristranskost (*Disinterestedness*), skepticizem (*Organized Scepticism*). Resničnostne izjave moramo podvreči strogemu pregledu neosebnih kriterijev, je bil Mertonov poziv k objektivnosti, osebne ali socialne lastnosti protagonistov pa ne morejo odločati o trditvah, ki se želijo uvrstiti v katalog znanosti. Današnje družboslovje in humanistika, po mnenju kritikov, ravnata ravno nasprotno. Kompleksnost družbenih procesov in zgodovinskih kontekstov reducirata v preprosto shemo hierarhij med zatiranimi in zatiralci, obe skupini pa nato še dodatno zakleneta v skupinske družbene kategorije spola, rase, etnije in razreda. Kot da bi jih (nas) zaobšla celotna intelektualna zgodovina druge polovice 20. stoletja, ki si je garaško prizadevala, da bi subjekt pretvorila v nomada (cf. Braidotti 2011), identitetne pripadnosti pa raztopila v naključne

konstelacije poroznih mej in pretočnih subjektnih pozicij (cf., Laclau in Mouffe 1987, za dodatno razpravo o politiki identitet, glej in Mounk 2023).

Na seznamu odklona od znanstvene discipliniranosti se na prvem mestu pojavlja sociologija. Na letnem srečanju ene od ameriških socioloških zvez s povednim naslovom *Prihodnost sociologije* je spomladi 2026 občinstvo na Univerzi v Pittsburghu na plenarnem predavanju lahko slišalo, kako sta družboslovje, in sociologija posebej, normalizirali »sistematično asimetričnost v dejstvenih kriterijih« (Eppard 2026; glej tudi Eppard et al. 2025). Permisivnost do ideološko sprejemljivih trditev, četudi dvomljivih znanstvenih vrednosti, in odpor do nelagodnih zaključkov, umanjkanje soočenja z nasprotnimi hipotezami, »idejno pranje« in zamenjava empiričnih raziskovanj z aktivizmom so ustvarili epistemološke zmote, ki krepijo nezaupanje v humanistiko in, posledično, univerze.¹ Nedavno skupno samoevalvacijsko poročilo dveh prestižnih univerz, Univerze Vandernbilt in Univerze v Washingtonu v ZDA, ugotavlja, da so obtožbe, uperjene proti akademski humanistiki, vsaj delno upravičene. Skupina desetih humanističnih akademikov, med njimi Kwame Anthony Appiah, ki ga v kritični teoriji radi citiramo, ko gre za navajanje postkolonialne teorije, so rektorjema obeh univerz aprila 2026 predložili preliminarno analizo stanja (gl. Boghossian et al. 2026; v istem mesecu je svoje

1 Po nedavni Gallupovi raziskavi je zaupanje Američanov v visoko šolstvo iz 57 % v enem desetletju zdrsnilo na 36 %. Med razlogi za upad so domnevno »politični kurikuli« in »napačni poudarki v poučevanju«.

poročilo objavila tudi Univerza Yale: Adams in Gage et. al. 2026), v kateri ugotavljajo, da se je akademsko raziskovanje v zadnjih desetletjih preoblikovalo v politični angažma, katerega veljavnost se presoja po izvenakademskih standardih. »Politične sile od Washingtona, D.C. do prestolnic zveznih držav si bolj kot kdajkoli prizadevajo, da bi narekemale vsebine humanističnega poučevanja in raziskovanja«, navedajo poročevalci. Pritiski potujejo od iliberalne leveice do skrajne desnice. Medtem ko se slednja poslužuje instrumentov cenzure (Blinder 2026), prva posega v akademsko okolje z ustvarjanjem kulture navideznega intelektualnega konsenza.

Raziskovalno delo se opira na doseganje določenih političnih ciljev, kot je socialna pravičnost.² Medtem ko je to lahko hvalevredna ambicija, pa tematika ni predmet raziskovanja in odkrivanja. Vložena je v raziskovalni načrt z vnaprejšnjim soglasjem o pričakovanem rezultatu. Takšen konceptualni okvir določi, kaj je za humanistiko pravi in kaj nepravi rezultat raziskovanja.

Raziskovalni projekti so se iz metodologije načrtovanja analitičnih korakov, ki bi vodili do preverjenih spoznanj, po poti diskurza ogorčenja spremenili v pritrditvena poročila vnaprej znanih zaključkov. Vede, kot so politologija, pravo ali filozofija, se težko izognejo soočenju z nasprotnimi stališči, pritruje

2 Posebej izpostavljajo vplivno fundacijo Mellon, ki se je leta 2020 odločila, da bo podlaga za podeljevanje finančne podpore vsem raziskovalnim projektom njihova zavezanost »socialni pravičnosti«. Več o vlogi fundacije v amerškem akademskem okolju, glej Harper 2026.

kanadski politični filozof Joseph Heath. Sociologi pa s(m)o si nadeli avro kritičnih teoretikov in ustvarili akademsko monokulturo, ki verjame, da je proučevanje družbenih neenakosti že samo po sebi garant naše kritične raziskovalne metode (Heath 2026). Oddelki za sociologijo so metodično, prek zaposlovanja in habilitacijskih napredovanj (za kritiko zaposlovanja na ameriških univerzah, glej Dalmia 2026), rekrutirali teoretsko sorodne kadre in spodnesli temelj akademskega etosa, to je skupnosti raznolikih kritičnih umov, ki skrbijo, da pritrditvene pristranskosti njihovih kolegov ne bi spodnesle napredovanja do znanstvene resnice.³ Intelktualna moč in avtoriteta univerze izhaja iz načela *institucionaliziranega nesoglasja* (Lukianoff in Haidt 2018), to je kolegialne medsebojne kritike, ki določi, katera od idej, ki preživi intelektualno presojo, je vredna podpore znanstvene skupnosti, njen glasnik pa naziva znanstvenik oz., kadar nastopa v javnosti, javni intelektualec. Današnji oddelki kritične teorije pa so epistemološki silosi s progresivističnim poslanstvom brez znanstvene preverljivosti in prostorov za nestrinjanje.

Umetna in humanistična inteligenca

Kritiko, ki jo doživlja humanistika na ameriških univerzah, zlahka odpravimo kot problem anglo-

3 Po obsežni analizi blizu 4000 znanstvenih člankov s področja družboslovja je bilo mogoče raziskave ponoviti samo v polovici primerov (Jones 2026).

saksonskega sveta ali zmehčamo s standardnim argumentom ameriškega pretiravanja. Lahko tudi mirno spregledamo, kako nezaupanje v humanistiko sproža reformne ukrepe, zapiranje oddelkov in javni protest v naši evropski soseščini (Bawden in Weale 2026). Nenazadnje, brez večjega hrupa voljno sklonimo glave pod vsemi topovi domnevnega pohoda kulturnega marksizma, s katerim po slovenski sociologiji strelja politična desnica. Čas bo pokazal, ali smo bili iz kritične avtorefleksije ali akademske in intelektualne samo-evalvacije, kot so jo opravile nam epistemološko sorodne akademske institucije kritične teorije, upravičeno izvzeti.

Lahko pa intelektualno delo opravimo po drugi poti, s pomočjo umetne inteligence. Druga resna grožnja, ob morebitni avtodestruktivnosti, ki preti humanistiki, je splošno prepričanje o njeni postopni odvečnosti. Orodja generativne umetne inteligence so humanistično misel v marsičem prehitela. Pišejo bolj dodelane seminarske naloge, kot to zmorejo naši študenti in študentke, zmorejo intelektualno zahtevne operacije filozofskega razmišljanja in načrtovanja politik, ki osupnejo generacijo vodilnih učenjakov in raziskovalcev demokracije (Mounk 2026), navdušujejo z umetniškimi rekombinirani estetik, stilov in sublimnega... Kaj, če sploh kaj, preostane humanistiki?

Humanistika, vključno s sociologijo (kulture), torej teoretsko in kvalitativno paradigmo raziskovanja z intelektualnimi viri v strukturalizmu, lingvistiki, psihoanalizi in semiotiki, je disciplinirana oblika branja.

Natančno in dolgotrajno urjenje v branju, analizi besedil in primerjalni študiji konceptov ustvarja kompetenčni profil, ki ga opredeljuje nedokončanost argumenta. Branje in razumevanje težkih besedil vodi k oblikovanju veščine interpretiranja, a vselej z zavedanjem, da bi bil argument lahko bistveno boljši. Humanistika, po definiciji, je torej osnovana na znanstveni metodi implicitne proti-hipoteze, torej vrline, katere pomanjkanje nam očitajo naši kritiki. Kot so začeli z dokazovanjem mnogi raziskovalci digitalne pismenosti (za nekaj uporabnih komentarjev gl. Pinillos 2026), da bi lahko koristno, to je znanstveno veljavno, uporabili orodja umetne inteligence, moramo biti večji podrobnega branja, prepoznavanja luknjičavosti argumenta in prehitrega sklepanja. V avtoritarnem slogu razpravljanja razkrinkati blaga zavajanja ali željo po ugajanju naročniku povpraševanja pomeni ločevati med resnico in prevaro – spretnost, ki smo ji jo pridobili le, če smo bili sami deležni humanističnega urjenja z dolgimi urami pisanja, revidiranja, editiranja in preciziranja svojih misli.

Humanistika in univerza torej ne postajata postopoma odvečni, nasprotno, potrebujemo ju bolj kot kdaj koli. Povpraševanje po veščinah in znanjih, ki jih učimo na humanističnih oddelkih, bo le pridobivalo na teži. Brati natančno, misliti precizno in pisati raziskovalno odlično, prav kakor umetna inteligenca, a s človeško sodbo in moralno odgovornostjo, je tisto, ki mora usmerjati tehnološko revolucijo. Strah pred tehnologijo, ki paralizira družbeni odziv, je porojen

iz preskromnega zavedanja o pomenu, ki ga v človeški zgodovini imata humanistika... in univerze.

Univerze so skupnosti vrednot, akademskih, civilnih in državljskih. Liberalna izobrazba, ki jo pridobivamo skozi šolski sistem, nas pripravlja na vstop v politično skupnost državljanov in državljanek, zmognih strpnega in na dejstva oprtega argumentiranja, poslušanja nasprotnih argumentov in deliberiranja v skupno dobro. Če univerze namesto kritičnih intelektualcev, sposobnih avtorefleksije in metodičnega dvoma v rezultate svojega raziskovanja, vzgajamo aktiviste, prispevamo k bogastvu javnega razpravljanja – a tudi tvegamo poglobljanje polarizacije. Aktivizem nas razdvaja, državljanstvo povezuje. Državljanstvo zahteva tolerantnost, posebej do tistih, s katerimi se ne strinjamo, a jim moramo pustiti pravico do glasu in, če tako nanesejo demokratične volitve, vladanja. Prva formula razdvaja z logiko »mi proti vam«, druga zahteva prispevek za oblikovanje skupnega sveta. Kot je ta skupni svet opredelila Hannah Arendt (1958), je to arena medsebojnega sporazumevanja, kjer razumemo in sprejemamo dejstvo, da se vsi med seboj ne strinjamo. V današnjem času nam razumnega sprejemanja tega dejstva zmanjkuje; kakor se zdi, da nam zmanjkuje tudi pripravljenosti, zgraditi mostove nazaj do nestrinjanja. Če univerza lahko prispeva k vzgoji državljskega etosa, mora najprej vzgajati takšen znanstveni duh intelektualne doslednosti in kritičnega nestrinjanja, ki bo prispeval k vitalnosti, odpornosti in družbeni veljavi humanistike in družboslovja; in odpiral prostor za

repliko v političnem prostoru aktivnega in odgovornega državljanstva.

Sklep

Humanistiko potrebujemo bolj kot kdaj koli, da lahko zajezimo hitrost našega časa in s počasnim premislekom pridemo do najboljših možnih družbenih rešitev. Z osvežitvijo osnov kritičnega mišljenja krepimo odpornost in vztrajanje v nelagodju lastne omejene vednosti ter, v dobi polarizirane javnosti, znova gradimo pogoje za pluralen družbeni dialog.

Četudi je miselno delo, ki nam ga nalagata humanistika in kritično mišljenje, pogosto osamljeno in naporno, je naloga univerze, da nove generacije prepričamo, da je v njem skritih največ poti do svobode, smisla – in bogastva življenjske izkušnje, ki ga udeležimo v državljansko in demokratično zreli družbi.

Reference

- Adams, Julia in Beverly Gage et. al. 2026. »Report of the Yale Committee on Trust in Higher Education.« (10. 4. 2026). <https://president.yale.edu/sites/default/files/2026-04/Report-of-the-Committee-on-Trust-in-Higher-Education.pdf> (Dostop 20. 7. 2026)
- Arendt, Hanna. 1958. *The Human Condition*. Chicago: Chicago University Press.

- Bawden, Anna in Sally Weale. 2026. »Humanities among degrees being 'extinguished' by hard-up universities.« *The Guardian* (14. 7. 2026). <https://www.theguardian.com/education/2026/jul/14/university-job-cuts-humanities-social-sciences> (Dostop 20. 7. 2026)
- Blinder, Alan. 2026. »Texas A&M, Under New Curriculum Limits, Warns Professor not to Teach Plato.« *The New York Times* (7. 1. 2026). <https://www.nytimes.com/2026/01/07/us/tamu-plato-race-gender.html> (Dostop 20. 7. 2026)
- Boghossian, Paul et al. 2026. *Report on the State of Scholarship in the Humanities and the Humanistic Social Sciences*. <https://cdn.vanderbilt.edu/vu-wpfsx/wp-content/uploads/sites/51/2026/06/State-of-Scholarship-Report-final.pdf> (Dostop 20. 7. 2026)
- Braidotti, Rosi. 2011. *Nomadic Subjects: Embodiment and Sexual Difference in Contemporary Feminist Theory*. New York: Columbia University Press.
- Dalmia, Shikha. 2026. »Yale's Mea Culpa Arrives at the Wrong Time.« (27. 5. 2026). https://www.theunpopulist.net/p/yales-mea-culpa-arrives-at-the-wrong?utm_source=share&utm_medium=android&r=4o9nms&triedRedirect=true (Dostop 20. 7. 2026)
- Eppard, Lawrence Michael. 2026. »Rigor or Ruin: Sociology's Reckoning Has Arrived.« (6. 6. 2026) https://connorsinstitute.substack.com?utm_source=navbar&utm_medium=web (Dostop 20. 7. 2026)

- Eppard, Lawrence, Jukka Savolainen, Bradley Campbell in Jacob L. Mackey. 2025. »Sociology in crisis.« *Theory and Society* 54: 459–474.
- Harper, Tyler Austin. 2026. The Multibillion-Dollar Foundation That Controls the Humanities: Is the Andrew W. Mellon Foundation the Last Best Hope for American Arts and Letters—Or Is It Killing Them? *The Atlantic* (marec), https://www.theatlantic.com/magazine/2026/03/mellon-foundation-humanities-research-funding/685733/?utm_source=copy-link&utm_medium=social&utm_campaign=share
- Heath, Joseph. 2026. »Why do sociologists think that they are critical theorists?« https://open.substack.com/pub/josephheath/p/why-do-sociologists-think-that-they?utm_source=share&utm_medium=android&r=4o9nms (Dostop 20. 7. 2026)
- Jones, Nicola. 2026. »Half of social-science studies fail replication test in years-long project.« (1. 4. 2026) *Nature* 652(8108), <https://www.nature.com/articles/d41586-026-00955-5>. (Dostop 20. 7. 2026)
- Laclau, Ernesto in Chantall Mouffe. 1987. *Hegemonija in socialistična strategija: k radikalni demokratični politiki*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Lukianoff, Greg in Jonathan Haidt. 2018. *The Coddling of the American Mind: How Good Intentions and Bad Ideas Are Setting Up a Generation for Failure*. London, New York: Penguin.
- Merton, Robert K. 1973. *The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations*. Chicago: University of Chicago Press.

Mounk, Yascha. 2026. »The Humanities Are About to Be Automated: AI can now write convincing academic papers: There's no more room for denial.« (26. 2. 2026) https://writing.yaschamounk.com/p/the-humanities-are-about-to-be-automated?utm_source=post-email-title&publication_id=2709399&post_id=188162035&utm_campaign=email-post-title&isFreemail=true&r=4hz83y&triedRedirect=true&hide_intro_popup=true (Dostop 20. 7. 2026)

Mounk, Yasha. 2023. *The Identity Trap: A Story of Ideas and Power in Our Time*. New York, London: Penguin.

Pinillos, N. Ángel. 2026. »The Honest Case for the Humanities Or: Why I'm Tired of My Colleagues Making Arguments That Only Work on Us.« (28. 5. 2026) https://napinillos.substack.com/p/the-honest-case-for-the-humanities?utm_source=share&utm_medium=android&r=4o9nms&triedRedirect=true; https://www.persuasion.community/p/the-multiversity-is-finished?utm_source=post-email-title&publication_id=61579&post_id=202140738&utm_campaign=email-post-title&isFreemail=true&r=4hz83y&triedRedirect=true; https://www.persuasion.community/p/how-to-revive-liberal-education?utm_source=share&utm_medium=android&r=4o9nms&triedRedirect=true (Dostop 20. 7. 2026)

10

Blaž Zabel

Smisel filozofije

Smisel filozofije najlažje predstavim tako, da odgovorim na vprašanje, zakaj sploh filozofija. To vprašanje pa bom razdelil na dve podvprašanji: zakaj se je smiselno ukvarjati s filozofijo in zakaj je filozofijo smiselno študirati.

Poglejmo si najprej, zakaj se je s filozofijo smiselno ukvarjati. Prvi razlog je, da je filozofija med vsemi vedami najbolj neustrašna. Kaj to pomeni? Pomeni, da se filozofi ne bojimo nobene teme in da se ukvarjamo z najbolj zahtevnimi, izzivalnimi in strašnimi vprašanji. Ukvarjamo se z večnimi vprašanji, kot so smisel življenja, resnica, sreča in pravičnost. Ne izogibamo se provokativnim vprašanjem, na primer o evtanaziji, splavu, samomoru ali vojni. Prav tako se ne bojimo tem, ki so težke, temačne in strašljive, kot sta zlo in smrt.

Če podam primer: eksistencialistična filozofija je smer, ki trdi, da je eksistenca pred esenco, kar pomeni, da si moramo ljudje sami poiskati smisel v svetu, ki sam po sebi nima smisla. Kot je opozoril nemški filozof Martin Heidegger, lahko ta smisel najdemo prav v zavedanju lastne smrtnosti in minljivosti, torej v zavedanju, da je naš čas omejen in da so zato omejene tudi naše izbire. In ker eksistencializma ne moremo zares doumeti, ne da bi se dejansko soočili z lastno minljivostjo, je za njegovo razumevanje potreben poseben pogum.

Drugi razlog, zakaj se je smiselno ukvarjati s filozofijo, pa je, da smo filozofi med vsemi najmanj enoumni. To pa zato, ker znamo poslušati in razumeti druge tudi takrat, ko se z njimi ne strinjamo. Nobena druga veda ne pozna toliko različnih in

nasprotujočih si stališč kot prav filozofija. In verjetno se ne bi motili niti, če rečemo, da ne obstaja niti ena sama teza, s katero bi se strinjal prav vsak filozof. A kljub tej raznolikosti pogledov smo filozofi iskreno odprti za drugačna mnenja. Že pri oblikovanju lastnih argumentov in teorij razmišljamo o možnih protiargumentih in ugovorih, pa čeprav jih ni izpostavil še nihče, še toliko bolj zavzeto pa poslušamo in z vso resnostjo sprejemamo kritike drugih filozofov.

To lepo ponazarja primer iz moralne filozofije, v kateri obstajata dva izrazito nasprotujoča si tabora: moralni realisti in moralni relativisti. Moralni realisti trdijo, da obstajajo objektivne moralne resnice, ki so od človeka neodvisne. Po drugi strani moralni relativisti zagovarjajo, da moralnih resnic ni in da je morala vedno odvisna od posameznika, kulture, družbe ali drugih kontekstov. Bolj nasprotujočih si pozicij si težko predstavljamo. Pa vendar bodo filozofi ene strani poslušali in skušali razumeti filozofe druge strani. Še več, celo iskreno bodo priznali, da lahko nasprotna stran na nekatera vprašanja odgovori bolje kot oni sami. Tako bodo na primer realisti priznali relativistom, da bolje pojasnijo, zakaj imajo različne kulture različne moralne sisteme. Relativisti pa bodo realistom priznali, da je svet lažje urediti, če moralne resnice obstajajo.

Vse to nam pomaga odgovoriti tudi na vprašanje, zakaj študirati filozofijo. Odgovorimo si torej še na to vprašanje.

Prvi razlog, zakaj študirati filozofijo, je, da je študij filozofije zelo zanimiv. Zanimiv pa je prav zato, ker

je filozofija tako pogumna, da se ne izogne nobeni temi. Kolegi z drugih fakultet, zlasti tehničnih ali naravoslovnih, z menoj pogosto delijo skrb, da bi med predavanji ali vajami kdo od študentov odprl kakšno politično ali ideološko zahtevno vprašanje, ali pa delil kakšno težko osebno izkušnjo. Filozofov to ne skrbi, saj se s takšnimi temami poklicno ukvarjamo. Zato študente spodbujamo, da v predavalnice prinašajo tudi najtežja in najbolj drzna vprašanja ter probleme. Prav tako nas ne skrbi, kadar delijo osebne izkušnje, ne glede na to, kako težke ali žalostne so.

Drugič, filozofijo je smiselno študirati zato, ker nam pomaga poiskati lasten smisel v življenju. Študij filozofije ni le pridobivanje filozofskega znanja, spoznavanje njene zgodovine in osvajanje veščin, temveč tudi učenje načina življenja. Je razmislek o tem, kaj pomeni živeti filozofsko, dobro in smiselno.

Sam opažam, da študenti v prvi letnik pogosto vstopajo zmedeni, polni vprašanj, na katera nimajo odgovorov. Študij pa zaključijo z večjo jasnostjo in občutkom smisla. Pa ne zato, ker bi jim odgovore na njihova vprašanja preprosto posredovali, temveč zato, ker si te odgovore tekom študija poiščejo sami. S tem se naučijo tudi, da si znajo odgovore na svoja vprašanja samostojno poiskati tudi po ključku študija.

S tem namenom filozofske predmete pogosto obiskujejo tudi študenti drugih, predvsem naravoslovnih, tehničnih, pravnih in medicinskih programov. Ti povedo, da je njihov študij sicer zanimiv, vendar izrazito praktično usmerjen, pri tem pa

pogrešajo predvsem odgovore na vprašanja o tem, kaj je smisel smeri, ki jo obiskujejo. Tedaj se obrnejo k filozofiji. In mi jim pomagamo, da si ta smisel poiščejo.

In nazadnje: diplomanti in magistranti filozofije so visoko zaposljivi. V nasprotju s splošnimi stereotipi, ki krožijo po spletu ali po gostinskih lokalnih, podatki Ministrstva za visoko šolstvo, Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje, alumnata Univerze v Ljubljani in različnih mednarodnih raziskav kažejo, da filozofi hitro najdejo zaposlitev. Zelo pogosto zasedajo vplivna delovna mesta, tako v javnem kot v zasebnem sektorju, s katerih vplivajo na družbo in spreminjajo svet. A ne le to. Še posebej zanimivi so podatki raziskav o zadovoljstvu diplomantov. Ti kažejo, da so diplomanti filozofije, pa tudi drugih humanističnih smeri, za razliko od svojih kolegov s svojim delom nadpovprečno zadovoljni, saj v njem najdejo smisel.

No, za nas filozofe to pravzaprav niti ni tako presenetljivo, saj je prav iskanje smisla in dobrega življenja ena izmed osrednjih nalog filozofije.